

ARAP DİLİNİN GERİ KALMASINDA SOSYO-KÜLTÜREL ETMENLER

 Nurullah ŞENTÜRK^a

Özet

Bu çalışma, Arap dilinin son birkaç yüz yılda yaşamış olduğu geri kalmışlık veya yerinde sayma krizinin, tüm Arap dünyasını etkisi altına alan daha genel bir problem olan az gelişmişlik probleminin bir parçası olduğu varsayımına dayanmaktadır. Arap dili şu veya bu şekilde bir çözüm olmadan bu krizden çıkamayacaktır. Arapların dil ve düşüncede geri kalmışlığını beş ana kategoride sınıflandırmak mümkündür. *Sabit fikirlilik*, bu olgu en çok bir şeyleri değerlendirmede kendini belli eder. Hele yapılan çalışmayı eleştirmeye kalkışmak Arap düşünce yapısı tarafından hemen reddedilecektir. Sabit fikirlilik eleştiriyi kabul etmemede kendini gösterir, sabit fikirliliğin farklı tonları ile karşılaşmak mümkündür. *Duygusal düşünme*, bu da bir önceki özelliğin bir sonucu gibidir. Bu düşünceye sahip olmanın doğal getirisi, adalete riayet etmeme, heva-hevesine uyma artı fevri davranma ve doğaçlama gibi özellikler dallanıp budaklanır. *Ben merkezli düşünme* veya ego şişirme de dil ve düşünceyi doğrudan olumsuz etkileyen hasletler arasında sayılmalıdır. Bunun sonucu olarak Oportünizm, fırsatçılık ve diktatörlük ortaya çıkar. *Düşünsel komploculuk*, bu özellik kendisi komplocu düşünceye teslim olmak, başkalarını suçlamak, meselelerin önemine kayıtsız kalmak, fedakârlık eksikliği ve yaratıcı düşüncenin yokluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. *Yüzeysel düşünme*, bu da başka meselelere kapı aralar. Bunlar arasında dar görüşlülük, sığ düşünce, hareket kısıtlılığı ve niteliği ihmal edip niceliğe önem verme, somut düşünme ve içgüdüsel düşünme şekli olarak karşımıza çıkar. Bu çalışmada kolektif Arap aklının maruz kaldığı bu olumsuzlukları, bunların tezahürlerini ve Arapça eğitim-öğretimine yansımaları ele alınacaktır. Başta Araplar olmak üzere yabancılara Arapça öğretiminin geliştirilmesi ve Arap dil araştırılıp, geliştirilmesi için pratik öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap dili, Geri kalmışlık, Sosyo-kültürel, Etmenler.

SOCIO-CULTURAL FACTORS IN THE RECESSION OF THE ARABIC LANGUAGE

Abstract

This study is based on the assumption that the underdevelopment or stagnation crisis that the Arabic language has experienced in the last few hundred years is part of the problem of underdevelopment, a more general problem affecting the entire Arab world. The Arabic language will not be able to get out of this crisis without a solution one way or another. It is possible to classify the backwardness of the Arabs in language and thought into five main categories. *Fixed-mindedness*, this phenomenon is most evident in evaluating things. Any attempt

^a Öğr. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, nurullahsenturk@hotmail.com
Makale Geliş Tarihi: 27.07.2022, Makale Kabul Tarihi: 14.09.2022

to criticize the work done will be immediately rejected by the Arab mindset. Fixed-mindedness manifests itself in not accepting criticism, it is possible to encounter different shades of fixed-mindedness. *Emotional thinking*, which is like a consequence of the previous trait. The natural benefits of having this thought, not obeying justice, following whims, plus impulsiveness and improvisation, are branching out. *Self-centered thinking* or ego inflation should also be counted among the traits that directly affect language and thought negatively. Opportunism, opportunism and dictatorship emerge as a result. *Intellectual conspiracy*, this feature appears as surrendering to conspiratorial thinking, blaming others, being indifferent to the importance of issues, lack of self-sacrifice and lack of creative thinking. *Superficial thinking*, this opens the door to other issues. Among them, narrow-mindedness, shallow thinking, limitation of movement, neglecting quality and giving importance to quantity, appear as concrete thinking and instinctive thinking. In this study, we will try to examine these negative effects of the collective Arab mind, their manifestations and their reflections on Arabic education. We will offer practical suggestions for the improvement of teaching Arabic to foreigners, especially Arabs, and the development of Arabic language research.

Keywords: Arabic language, Backwardness, Socio-cultural, Factors.

Giriş

Bu çalışma, Arap dilinin eğitim-öğretim, bilimsel araştırma-geliştirme ve planlama yönünden maruz kaldığı geri kalmışlığı; Arapların bireysel, toplumsal ve siyasal düzeydeki genel geri kalmışlık ile yakından ilişkili olduğunu varsaymaktadır. Bir diğer yandan çalışma, ekonomik, sosyal ve bilimsel ilerleme arasında doğrudan bir ilişkinin varlığına, diğer yandan klasik Arapça öğretiminin ve ustalık seviyesine çıkartılmasının ve bu konudaki çalışmalarının ilerletilmesi arasında doğrudan bir ilişkinin varlığını savunmaktadır. Nitekim bu yeni bir şey değildir. Bu daha önce sosyologlar tarafından teyit edilen bir durumdur. Bu durumu Sudan asıllı Mısır vatandaşı Sosyolog Alî Abdulvâhid Vâfi (1319/1412 h. 1901/1991 m) şöyle temellendirmektedir:

“Bir ulusun medeniyet seviyesi ne kadar geniş olursa, bir yandan gereksinimleri ve diğer yandan yaşam olanakları artar ve düşünce kapasitesi de o denli yüksek olur. Psikolojik eğilimleri çözüldükçe, dili ve kültürü yükselir” (Vâfi, 1951, s. 8-11). Burada Alî Vâfi tarafından dilin ilerlemesi, düşüncenin gelişimi ve ulusun psikolojik eğilimleri arasında doğrudan kurulan olumlu ilişki, son derece önemlidir. Bu, bizi kolektif Arap düşünce yapısını keşfetmeye ve bu ortak aklın az gelişmişliğinin tezahürlerini ortaya koymaya imkân tanır. Böylece bilimsel temeller üzerine kurulu tatminkâr bir dilsel uyanış için bir başlangıç noktasını nerede aramamız gerektiğini kavramış oluruz. Doğrusu daimi bir değişim halinde sosyal bir olgu olan dilin gidişatı ile toplumun sosyal örgütlenmesindeki değişim arasında yakın bir ilişki vardır (Şitâ, 1996, s. 10). Bu açıdan bakıldığında Eğitimci Psikolog Kemal Bişr'in de ifade ettiği gibi “dil araştırması bir nevi insanın kendini araştırmasıdır” (Bişr, 1997, s. 28).

Bu sözü doğrulamak için Ellili yıllardan önceki fasih/standart Arap dilinin durumu ile yirminci yüzyılın sonundaki durumu arasında bir denge kurulabilir. Öğretim seviyesi yükseldikçe ve Arapçayı konuşan, okuyan, yazan ve dinleyenlerin sayısı arttıkça, standart Arap dili ile günlük konuşma dili (el-âmîyye) arasındaki fark bir hayli daralmış, makas nedeyse bazı ülkelerde kapanacak hale gelmiştir.

Sosyo-linguistik ve Arap dili bilimcisi Clive Holes, standart Arap dilinin statüsündeki bu olumlu gelişmeyi yirminci yüzyılın ikinci yarısında yaşanan eğitim-öğretim seferberliğine, bazı ülkelerdeki politik ilerlemeye ve paralelinde ekonomik büyümeye bağlamıştır. (Holes, 1995, s. 38).

Burada herhangi bir dilin yapısı ile o dile sahip toplulukta hüküm süren düşünce yapısı arasında yakından bir ilişki olduğunu söylemek abes kaçacaktır. O halde bu yaklaşım dil alanındaki geri kalmışlık ile uygarlık alanındaki geri kalmışlık arasında doğrudan bir ilişki olduğu varsayımını doğrulamaktadır (Achard, 1996, s. 24).

“Dil problemi” ile “geri kalmışlık sorunu” arasındaki doğrusal ilişkiyi açıklamak için şunları söyleyebiliriz. Dilin gelişmesi, kültür, uygarlık ve bilimin gelişmesinin doğal bir sonucudur. Dile kullanım, öğretim, araştırma veya planlama vb. hangi açıdan bakarsak bakalım, dilin statüsündeki istikrarsızlık aynı zamanda kültür, medeniyet ve bilim alanındaki yozlaşma ile de yakın ilişkilidir (Erdem, Dil ve Edebiyat, 14-15). Şunu söylemek de mantıklıdır. Her ne kadar son bir buçuk asırdır görece bir ivme yakalamış olsa da, Arap dili bir krizdedir ve bu krizin sorumlusu yaşanan genel geri kalmışlıktır. Dilin kullanımı bağlamındaki krizin nedeni ise bilgisizlik ve cehalettir. Bilgi eksikliği hiç şüphe yok ki Âmmice'nin yayılmasının doğrudan sorumlusudur. Yenilgi psikolojisi ve sömürgeci dillerin Arap dili üzerindeki egemenliği, İngilizce ve Fransızca lehine Arap dilinin aleyhine statüsünün değişmesine neden olmuştur.

Eğitim-öğretim ve araştırma-planlama alanındaki kayıtsızlık, metodoloji eksikliği ve bilgi birikimi yetersizliği Arap dilinin statüsünün yabancı diller lehine değişmesinin ve itibarsızlaşmasının nedenlerinden sadece bir kaçıdır. Çalışmada ekonomik, sosyal ve kültürel genel geri kalmışlığın - doğrudan veya dolaylı- Arap dilinin nasıl geri bıraktığı ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılacak.

Arap dünyasının son yüzyılda tanık olduğu “görece gelişme ve kalkınma”, Arap dilinin statüsünü olumlu yönde etkilemiş olsa da, bu etki istenen düzeyin çok altında ve sınırlı olmuştur. Görünen o ki, Arap dilinde “hakiki gelişme”, kolektif Arap zihin yapısında medfûn bulunan olumsuzlukları ortadan kaldırmayı sağlayacak köklü bir değişikliğe bağlıdır.

Bu çalışma kendi içerisinde bazılarının dediği gibi, “ilerlemenin yolu kurumsal değişimden geçer” genel düşüncesinin aksine, “zihinsel değişimin kurumsal değişim üzerinde önceliğinin ve baskınlığının olması gerektiğine dair” bir öngörüyü de taşımaktadır. (el-Arvî, 1996, s. 147).

Bu çalışma, Arap hükümetlerinin izlediği yaygın ve devasa kalkınma projelerinde takip edilen şekli ve yüzeysel değişimin aksine, derin zihinsel ve kültürel kodlarda saklı olanı değiştirme fikrini benimsemektedir. Dolayısıyla bu çalışma Fas'lı düşünür, tarihçi ve romancı Abdullah el-Arvî'nin şu sözleriyle de örtüşmektedir:

“Arap toplumunun şu an içinde yaşadığı kültürel durum, modern bilimin yaygın kültürel modelleme mantığına uymadığından, yakın bir dönemde bir bilim devrimi yapmasını öngörmemekteyiz. Çünkü biz bilimsel geri kalmışlığın sebeplerini batıl inançta, dilde veya siyasi sistemde aramanın henüz çok uzağındayız” (el-Arvî, 1996, s. 146-147). Kimi uzmanlar az gelişmişlik ve kalkınmada geri kalmışlık meselesini “üçüncü dünya ülkelerindeki pek çok kalkınma planının başarısız

olmasına kültürel boyutların göz ardı edilmesinin doğrudan veya dolaylı katkıda bulunduğu” düşüncesine bağlamışlardır. (Alî, 17/29, Safer:1425, s. 662).

Bizce Arap toplumuna hâkim olan bazı kültürel değer kalıplarının değişmesine dair çağrı yapan kalkınma ve kültürel değişim savunucuları çağrılarında haklılardır. Ne var ki biz yapılan araştırma ve çalışmaların Arapların geri kalmışlığının doğrudan sorumlusu olduğunu kanıtlayan özellikler ile sınırlı kalması çağrısını yapıyoruz. Bu kısıtlama ile Arap dünyasında yaygın Batı’da egemen olan kültürel değerleri batıların ulaştığına benzer bir aydınlanma gerçekleştirmek için izlenmesi gereken model olarak belirleyen Amerikan ekolünün teorik çerçevesinin dışında kalmış oluruz. Buradan hareketle, biz dünyayı belirli kültürel değerler sistemine sahip gelişmiş bir dünya ile gelişmiş dünyanın dışında geri kalmış bir dünya olarak ikiye ayıran basmakalıp düşüncüyü doğru bulmuyoruz. Ayrıca medeniyete dair somut ilerleme kat etmek için batı dünyasına egemen olan (kültürel vb.) değerleri takip etmenin bir zorunluluk olduğunu söylemeyi de doğru bulmuyoruz. Çünkü böyle bir ayırım bu değerler sistemi içerisinde iyi ile kötüyü ayıramamak gibi toptancı iyi veya toptancı kötü gibi başka bir yanlışa da neden olacaktır (Abdulatbî, 2013, s. 75-77).

Pek çok reformcu ve sosyal bilimci bu dar boğazdan çıkmak için meseleye kendi görüşleri ile katkı sağlamaya çalışmışlardır. Ancak her reformcu “mevcut durumu kendi görüşüne, mizacına veya mesleğine göre tarif etmiştir. Mesela Cemâleddîn Afgânî sorunun siyasi olduğunu, dolayısı ile siyasi yoldan çözülmesi gerektiğini düşünmüştür. Buna karşın din adamı olan Şeyh Muhammed Abduh sorunun ancak akideyi ıslah ederek çözülebileceğini ön görmüştür. Bu vb. tüm öngörüler aslında hastalığın tedavisinden uzak, semptomlardan bahseden yaklaşımlardır (Bin Nebî, 2012, s. 56).

Çağın aksiyon ve fikir adamlarından bağımsız hükümetler tarafından yürütülen birtakım girişimler de vardır. Ne var ki hükümetlerin reform çabalarına çoğunlukla yüzeysellik ve şekilcilik hâkim olmuştur. Sorunun tedavisi biraz farmakolojik biraz da lokal iken, hükümetler tarafından yürütülen bu çabalar sorunun dış belirtilerini ele almaktan öteye gidememiştir. Bu çalışmalar ne yazık ki sorunu felsefik, sosyal ve psikolojik olarak derinlemesine incelememiştir. Cezayirli düşünür Malik b. Nebî’nin de ifade ettiği gibi, İslam dünyası her zaman reform girişimlerinde bulunmuştur. Ancak bu tedavi girişimleri bir temelden yoksun olduğu için “şuradan cehalete karşı bir hap”, “buradan sömürgeciliğe karşı bir tablet” ve kısa sürede yoksulluğu tedavi etmek için “oradan bir karışım/ilaç” almaktan öteye gidememiştir. Yani cehalete karşı şuraya hemen bir okul inşa etmiş, burada ise sömürgeciden bağımsızlık talep etmiş ve en nihayetinde yoksullukla mücadele için tâ oraya (çok uzak bir yere de) bir fabrika kurmuştur. Ama bu çabaları yakından incelediğimizde, bırakın medeniyet vb. bir şeyler bulmayı bu faaliyetlerde masumiyetin silüetini bile bulmak mümkün değildir (Bin Nebî, 2012, s. 57).

Çalışmamızın bu girişinden sonra Arap düşünce yapısındaki geri kalmışlığın en önemli tezahürlerinden bahsedeceğiz. Devamında geri kalmışlığın okul, üniversite, medya ve hayatın çeşitli yönlerinde; özellikle Arap dili üzerinde bıraktığı olumsuz etkileri ele alacağız.

Bu çalışmada yaklaşımımız, bu alanla ilgilenen entelektüellerin ve eğitimcilerin verilerinin yanı sıra, “Arap ulusunun (Affî, 1995, s. 37) ve Arapça konuşanların ulusal, düşünsel, sosyal ve kültürel

karakter özelliklerini, (Şitâ, 1996, s. 10) dilini toplum bilim açısından inceleyen “sosyolengüistik/sosyal dilbilim” ve “dil sosyolojisinin verilerine dayanmaktadır (Bişr, 1997, s. 41).

Arapça ve Arap dilinin geri kalmışlığı hususunda bu çalışmayı yazmaya iten dürtü, Bağdat’ın 1258’de Moğollar tarafından işgaline kadar tüm dünyanın bilim ve kültür dili, İslam’ın da medeniyet dili olan Arapçanın Arap ulusu nezdinde geri kalmışlığını incelemektir. Bu genel geri kalmışlığın Arap diline olan olumsuz etkilerini ortaya koymaktır. Genelde Türk akademi dünyası -bilebildiğimiz kadarı ile- bu alandaki araştırmaların azlığından şikâyet etmektedir. Çok uzun yıllar Arapların içlerinde kalmış biri olarak dildeki bu yozlaşmaya dikkat çekmek ve pek çok insan tarafından yanlış algılanan dilin geri kalmışlığının sebebinin Arap dili olmadığını ortaya koymak istedik. Bunun tamamen salt gramer ve dilsel bir mesele olmadığını, geri planında Arap kültür krizini ve buna bağlı olarak düşünce krizini görmek gerektiğini, Türk yazın dünyasına aktarmak gibi misyon üstlendiğimizi ifade etmek isteriz.

A. ARAP DÜŞÜNCE YAPISINDA GERİ KALMIŞLIĞIN DIŞAVURUMU

Pek çok kişi Arapların geri kalmışlığının nedenlerini sıralar ve bu nedenleri genellikle “teknik ilerleme eksikliği” veya “teknik olarak geri kalmışlık” diye adlandırabileceğimiz tek bir faktöre indirger. Hiç kuşku yok ki bunda -tamamen olmasa da- biraz doğruluk payı vardır. Daha doğrusu, Arapların teknolojiye uzak kalmaları, genel geri kalmışlık olgusunun bir dışavurumudur diyebiliriz. Yani tezahürler açısından bu bir sebep değil, sonuçtur. Bu çalışmada, önce doğru tanı koymak, sonra da doğru tedavi için bilimsel ve pratik çözüm arayışına katkıda bulunmak amacıyla Arap düşüncesinde geri kalmışlığın en önemli tezahürlerine ışık tutmaya çalışacağız.

Bu açıdan bakıldığında çalışmamız çağdaş Arap düşüncesinin olumlu yönlerinden çok, “olumsuz yönlerini” ele almakla sınırlandırılmıştır. Bu olumsuzlukların daha çok Arapça öğretimi, Arap dilinin araştırılması ve her ikisi için doğru ve yeterli planlama eksikliği hususlarında temerküz ettiği anlaşılmalıdır. Bu çalışmanın çağdaş Arap ulusuna karşı bir tür karalama ya da önyargı olduğu asla düşünülmemelidir. Özellikle bu dil eleştirisindeki amacımız, yirmi birinci yüzyılın güçlükleri ile başa çıkabilecek bir Arap dili ve Arap insanı inşasına katkı sağlamaktır.

Çalışmamızın hemen başında burada kullanılan “zihin” veya “akıl” ile kastettiğimiz şeyin bireysel ve toplumsal davranışları yönlendiren ve onları değerlendiren bilgi birikimi ve entelektüel kabuller ile birlikte tüm düşünce ve kavramların olduğunu açıklığa kavuşturmak istiyoruz. “Arap akıl yapısı” dediğimiz şey, basitçe kolektif Arap düşüncesini oluşturan bilgi ve birikimlerin, Arap düşünce yapısının bir ürünü olmaları hasebiyle birbirlerinden etkilendikleri inancına bağlıdır. Bu zihin yapısı Arap toplumu fertlerinden salgılanan veya imbibiklenen şeylerin toplamıdır, bir nevi hasılasıdır. Buna bağlı olarak zihin yapısındaki değişim, hücre yapısında meydana gelen en ufak değişikliğin totalde meydana getirdiği değişime benzer. Değeri, istikrarlı bir sistem tarafından yönetilen bölümlerin belirli yasalara | 1366 | tabi ilişkisi ile ölçülür (el-Câbirî, 2009, s. 555).

“Arap düşünce yapısındaki kolektif geri kalmışlığın dışa vurumu” deyimini ile özelde Arap bireylerinde kısmen veya tamamen belirgin-baskın olabilen, genelde Arap toplumlarında istikrarlı ve baskın olan düşünce yapısını ifade ettiğimizi konunun başında belirtmek gerekir. Bunlar davranış türleri veya tezahürleri değildir. Aksine daha genel ve çok daha soyuttur. Bu kolektif geri kalmışlık tezahürü

Arap toplumlarında yaygın olan pek çok şekli davranışsal amaçları açıklar. Bu nedenle Arapların davranışlarında geri kalmışlık tezahürlerinden bahsetmek yerine, Arap akıl yapısındaki geri kalmışlığın dışı vurumu hakkında konuşmak daha yerinde ve daha doğru olacaktır.

Arap Akıl yapısındaki bu geri kalmışlığın tezahürlerini beş ana başlık altına ele almak mümkündür.

- a. Sabit fikirlilik: Arapların akıl yapısındaki geri kalmışlığın bir tezahürü olarak işleri değerlendirmedeki keyfilikten tutun eleştiriyi kabul etmemeye varıncaya kadar farklı alanlarda kendini belli eden çeşitli sabit fikirlilik tonları türemektedir.
- b. Duygusal düşünme: Bu eylemin bir sonucu olarak adaletle riayet etmeme, arzu ve heveslerine göre davranma ve fevri hareket etme gibi eylemler duygusal düşünmenin sonuçlarıdır.
- c. Ben merkezli düşünme: Kabaran egoların bir sonucudur. Bundan fırsatçılık ve diktatörlük doğar. Arap yönetimlerinin kahir ekseriyetinin bu nitelikler ile nitelenmesi aslında bir düşünce sorununun ürünüdür.
- d. Neme Lâzımcılık: Umursamazlık olarak da ifade edilebilen bu negatif özellik, komplocu düşünceye teslim olmak, başkalarını suçlamak, meselelere kayıtsız kalmak, gibi tepkisizlik doğurur. Neme lâzımcılık fedakârlık ve yaratıcı düşünce eksikliği olarak karşımıza çıkar.

Yüzeysel Düşünce: Bunun sonucu olarak dar görüşlülük, düşüncede sığlık ve niteliği ihmal edip niceliğe önem verme gibi somut düşünmeyi kapsar. Bunun sonucu olarak kişi içgüdüsel hareket etmeye meyyal olur.

1. Sabit Fikirlilik

Bu özellik bir kişinin diğerlerinden daha fazla bildiği yanılgısından kaynaklanan bir özelliktir. Bunun sonucu olarak herhangi birine bir şey danışmayı gerekli görmez. Başka bir görüşe ihtiyacı olmadığını, sadece kendi görüşünün doğru olduğunu kabul eden inanç sistemidir. Sabit fikirli kişi istişare etme, gözden geçirme gibi eylemlerden uzak durur ve eleştiriyi asla kabul etmez. Çünkü o yanılmazdır. Kendi fikrine duygusal olarak çok bağlıdır. Çünkü bu onun mahremiyetinin bir parçasıdır. Dolayısı ile onun da bir parçasıdır. Bu nedenle kendi fikrine yönelik herhangi bir eleştiriyi kişiliğine bir saldırı olarak yorumlar. Sabit fikirliliğin sonucu olarak kişi:

1.1. İşleri Değerlendirmede Katı Tutum Sergiler

Sabit fikirliliğin bir sonucu olarak kararlılığın tonu artar. "Kararlılığın tonu" ile görüşlerinde şüpheye yer olmadığını ve hata olasılığının olmadığını iddialı bir şekilde ifade etmesi demektir. Bunun tezahürlerinden biri hoşgörüsüzlüktür. At gözlüğü ile bakmanın bir sonucu olarak kişi diğer düşünce ve görüşleri reddeder. Hakikat tüm ihtişamı, tüm görünüşü ile onda tecelli etmiştir. Hakikat genellikle gri veya tonlarına düşse de bu kişiye göre hakikat griye yer olmayacak şekilde ya beyaz ya siyah olarak görülür. Yüzyıllar önce atalarımızın muhteşem İslam uygarlığı döneminde başkalarının görüşlerine karşı hoşgörülü ve empati ile karakterize olmalarını günümüzde şaşkırtıcı bulabilmekteyiz. Atalarımızın hoşgörüsünü göstermek için, eş-Şerîf el-Cürçânî (ö. 816/1413) ictihâd ile itikadı birbirinden ayırdıklarını

aktarmaktadır. Nitekim yaygın olan “Hakk bizim üzerinde bulunduğumuz şeydir. Batıl ise karşıtlarımızın üzerinde oldukları şeydir” (eş-Şerîf el-Cürcânî, 2003, s. 138-139) derken doğru veya yanlış kavramları kullanılmaz. Çünkü hakk-batıl itikadı çağrıştırmaktadır. Doğru itikat için hakk yanlış itikat için batıl terimi kullanılmıştır. Müçtehitler kendi içtihatları hakkında “Bizim mezhebimiz doğrudur, yanlış olabilir. Bize katılmayanların mezhebi yanlıştır, doğru olabilir” (el-Cürcânî, 2003, s. 138-139) diye Türkçeleştirilen doğru için “savâb”, yanlış için “hata” terimleri kullanılmıştır.

Hoşgörüsüzlük ve ötekini kabul etmemeye benzer bir durum yanlış genellemedir. Bir ırka, türe, insanlara veya bir şeye dair, herhangi bir argümana dayanmayan ve o şey hakkında hüküm vermeye yetmeyen sınırlı sayıdaki deneyimler, kendilerini destekleyecek hiçbir şeyi olmadığı halde “Japonlar akıllıdır” “Çinliler bilgedir” gibi yargılar hep bu tür yanlış genellemelerin sonucudur. Bu görüngü, hakkı sadece kendinde gören, başkalarının görüşlerini itibarsızlaştıran ve kendileriyle aynı düşüncede olmayanlara tahammül gösteremeyen; kendi görüşünden hoca ve araştırmacılardan müteşekkil Arap dil akademi dünyasında sık sık kendini göstermektedir. Bu hoşgörüsüzlük ve tahammülsüzlük genellikle gelişmiş ülkelerin üzerine inşa edildikleri “kurumsal ve kolektif çalışma” yokluğuna veya yetersizliğine yol açmaktadır. Hal bu ki işlevsel müfredat geliştirilmesi, kurumsal soruların giderilmesi vb. kurumları bilimsel temeller üzerine oturtma umutları kolektif çalışmaya bağlıdır.

1.2. Eleştiriyi Kabul Etmez

Çünkü doğu toplumlarında eleştirinin güçlü bir düşmanlık nedeni olduğu açıktır. Görece olumsuz bir fikri onu nakledene bağlamak doğu toplumlarında takip edilen kolektif bir yöntemdir. Ayrıca bir fikre yapılan itiraz, o fikri nakledene yapılmış açık düşmanlık olarak algılanır. Düşmanlık olmasa bile en iyimser ifade ile fikir sahibine karşı bir önyargı oluşmasına neden olur.

Eleştiriyi kabul etmeme, kuşkusuz dil araştırmaları alanında, öğretmen ve öğrenci arasında ve öğretmenlerin kendileri arasında olumsuz etkiye neden olmaktadır. Bu tutum, dil krizine de zemin hazırlayan yıkıcı bir hal almıştır. Eleştiriyi sindirip içselleştirememeye aynı zamanda dilsel hakikatin ciddi bir şekilde gözden geçirilip, irdelenememesine, bariz bir şekilde özeleştirin yapılmasına ve hatta dil krizinin sömürgecilik ve masonluk gibi dış mihraklara; cin ve şeytan gibi iç etkenlere bağlanmasına bile yol açmıştır.

2. Duygusal Düşünce

Bu fenomen, insanda henüz olgunlaşmama veya geç olgunlaşmanın bir sonucu olarak çocuksu özentilerin baskın hale gelmesi ile ilişkilidir. Bu, her insanda bulunmayan göreceli bir özelliktir. Fakat patolojik olarak insanın karakterine galip gelirse tehlikeli olur. Duygusal düşünceden bir takım yan etkiler dallanıp budaklanır. Bunlar:

2.1. Fevriyelik ve İçgüdüsel Davranma

İçgüdüsel davranma ve fevriyelik bir tezahürü olarak yargılarımız ve eylemlerimiz genellikle kendi inisiyatifimizin bir sonucu değildir. Gelişen olaylara verdiğimiz tepkilerin bir yansımasıdır. Bu durum yanlış yargıya varmamıza, işlerimize ivedilik ve kaosun hâkim olmasına neden olurken bilinçli davranma ve planlamanın geri kalmasının başlıca nedenidir. Buradaki dengesizlik, belirli eylemlere

verilen tepkilerin varlığında değildir. Nitekim bu tepkiler tüm uluslarda yaygındır. Ancak buradaki dengesizlik, uzun vadeli bir eylem stratejilerinin olmaması neticesinde, kararlar ve bunların ayrılmaz bir parçası olan tepkiler, çelişkiden uzak, uyumlu ve ahenkli bir bütün olması gerekirken, tam tersi bir kaotik bir ortamın hâkim olduğu esnada gelişigüzel ve alelade olur. O halde fevrilik ve gelişigüzel davranma, farklı yönetim ve politikaları fevriliğe yer olmayacak şekilde belirli kurallara bağlı bir bilim haline getiren, doğru yargıya varmak ve doğru karar vermek için parçaları birleştirip bütüne ulaşabilen kolektif ve kurumsal bir bilimsel belleğin bulunmasını gerekli kılar. Bu kolektif belleğin olmadığı durumlarda olaylara verilen tepkiler genelde gelişigüzel olur. Bu tepkilerin getirisi de haliyle sınırlı kalır.

Öyle görünüyor ki fevrilik veya içgüdüsel davranma bir kişinin başkalarına bağımlılığının bir sonucu olarak gelişen olumsuz alışkanlıklar arasında yer almaktadır. Ürdünlü tarihçi ve eğitimci düşünür Mâcid el-Keylânî'ye göre böyle kişilerin temel problemi inisiyatif almada öz yeterliliklerini kaybetmiş olmalarıdır. Eylemlerin hiçbiri özgür düşünce tarafından yönlendirilmeyen, özgür irade tarafından sevk ve idare edilmeyen otomatik yanıtlar haline gelmiştir. Otomatik tepkilere alışmış insanlar düşünme ve seçme yetilerini kullanamamaktan şikâyetçidirler. Bu kişiler dış koşulların ve dış pratiklerin kurbanı olurlar ve tepkilerini kontrol edemezler. En baskın özellikleri karşılaştıkları sorunlar için başkalarını suçlamaktır. Olayların gidişatına ve olayları etkileyen kaynaklara karşı kör olurlar. Dolayısıyla yardım ve tavsiye almak için başkalarına koşarlar ve kendilerini açgözlülerin avı ve sömürücülerin ganimeti haline getirirler (el-Keylânî, 2005, s. 42). el-Keylânî bu durumu “katı aile terbiyesinin, hatalı beyin yıkamanın, adil olmayan otoriter yönetimlerin ve hükümet sistemlerinin” olumsuz bir sonucu olarak yorumlamıştır (el-Keylânî, 2005, s. 42).

2.2. Tutkuların Peşinden Gitme ve Adalet Eksikliği

Adalet ve güven ortamının olmadığı doğu toplumlarında özellikle de Arap dünyasında halkların tutkularına ve heva-heveslerine uyma az gelişmişlik ve geri kalmışlık nedenlerinin en başında yer alır. Nitekim Kur'an-ı Kerim, süfli arzuların evrenin bozulmasına sebep olduğunu bildirmektedir. “Eğer hak, onların kötü arzu ve isteklerine uysaydı, mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunanlar bozulur giderdi” (el-Mü'minûn, 23/71). Yine Kur'an-ı Kerim heva ve heveslerine uyanları bilemeyen, algılayamayan hayvanlara benzetmektedir. Allâh Teâlâ (cc) “kötü duygularını kendisine tanrı edinen kimseyi gördün mü? Sen (Resûlüm!) ona koruyucu olabilir misin? Yoksa sen onların çoğunun (söz) dinleyeceklerini yahut akıllarını kullanacaklarını mı sanıyorsun? Onlar hayvanlar gibidirler, belki yolca onlardan daha da şaşkıncırlar” (el-Furkân, 25/43-44) buyurmaktadır. Çerkez asıllı Suriyeli düşünür Cevdet Saîd, bilimin gelişimini ve tarihini bilmeyen kişinin “kendi arzusunu, kendi heva ve hevesini kendine tanrı edinen kişi” olduğuna inanır (Saîd, 1998, s. 130). Ona göre bilim tarihi bilmek “insanın kendi arzusunu tanrı edinmesinin önüne geçecek yegâne çaredir” (Saîd, 1998, s. 130).

Heva ve hevesine uymanın Arap dünyasındaki dışavurumlarından biri de kabileye, memlekete, akrabalara ve sevdiklerine karşı fanatizm boyutundaki taassuptur. Zamanında egemen olan “zalim veya mazlum kardeşine yardım et” atasözünde şüyu bulduğu üzere taassup cahiliye toplumunun özelliklerinden bir özelliktir. Bu olgunun tehlikesinden dolayı İslam “taassubu haram kılmıştır. Bundan dolayı ilk Müslümanlar adalete ve hakka müracaat etmeleri ile nam salmışlardır. Arap zevk-i selimine gönderme yaparak Hz. Peygamber'in (sav) “zalim veya mazlum kardeşine yardım et” Arap özdeyişini

hatırlatması üzerine “mazluma yardımı anladık da zalime yardım nasıl olacak ey Allah’ın Resûlü?” itirazı üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. “Senin onun zulmüne mani olman işte senin ona yardımındır” (Ebû Dâvûd, Edeb, Hadis No: 5117; en-Nedvî, 2014, s. 95).

Birçok modern Arap toplumunda “taassup ve arzularına uyma”, adam kayırmaya varıncaya kadar ciddi sosyal hastalıkların yayılmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak doğru kişinin doğru yere yerleştirilmesi engellenmiş, deneyimli yerine güvenilir insanlara yönelim olmuştur. Bu durum başta ekonomik olmak üzere çeşitli düzeylerde olumsuz etkilere yol açmıştır. Kurumlar, firmalar, devlet daireleri ve çeşitli idareler, işe alım süreçleri ve pozisyon dağılımında güven problemi nedeni ile uzman olandan vazgeçmişler, tanıdıkları yakınlarını seçmek sureti ile ağır kayıplara uğramışlardır. Çoğu zaman, heves ve arzu sahipleri, söz konusu hatalarından kaynaklanan kayıpların, toplumun maruz kaldığı etkilerle sınırlı olmadığını unuturlar. Bireysel düzeyde zamanla kendileri de kaybederler. Halife Hz. Ömer (ra) Sa’d b. Ebî Vakkâs’a (ra) yazdığı bir mektupta şöyle demiştir. “Öncü birlikler için, hiç kimseyi kendi heva ve hevesine göre seçme! Böylece kendi yandaşını kayırma düşünceden ve emrindekilerden çok daha fazlasını kaybedersin” (Safvet, 1937, c.s. 1/211). İmâm el-Gazâlî, (ö. 505/1111) “Nefsinin arzusunu هواه hevasını” ilâh edinen, Allah’ın; (hâlini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü?” (el-Câsiye, 45/23) ayetinde geçen Hevâ’nın tapınılan şey yani “ma’but” olduğu kanaatindedir (el-Ğazâlî, ts., s. 33-34). Hz. Peygamber (sav) bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır. “Allah Teâlâ (cc) katında yeryüzünde ibadet edilen en sevimsiz ilah, heva-hevestir” (el-Ğazâlî, ts., 34). Kimi hadis bilginlerine göre hadisin isnadında zafiyet olsa da bu tür yerlerde amel edilebilir. Bazı fıkıh âlimleri, davranış ve tasarruflarında heva ve heveslerine uyan ve bunları aklın hâkimiyetine tâbi kılmayan kimsenin yaptığı işlerin sınırlandırılması (hacr) gerektiği görüşündedir (es-Serahsî, 1993, c.s. 24/156).

2.3. Şâirâne Düşünce

Şiir öğretimi düşünce ve estetik hayatımızda önemli bir estetik fonksiyonu yerine getirir. Şiirin amacı insanlardaki estetik zevkini geliştirmek ve estetik felsefeyi yükseltmektir. Ancak gündelik dil kullanımımızda “şiirsellik” veya “şairanelik” özelliğini abarttığımızda öğrencilerin düşünme biçimlerini olumsuz yönde etkileyebileceğini unutmamak gerekir. Şiirselliği rötuşlama, süsleme, abartma, duygu katma gibi dilin doğasında var olan ve dile yedirilmiş, ayrıştırılamaz özellikler haline getirerek kullanmak gerekir ki şiirden maksat hâsıl olsun.

Bizdeki adı ile Belagat (Batı dünyasındaki adı ile Retorik) bu adla anılıyorsa; bunda bu ilme haiz olanların anlamı dinleyicinin kalbine iletmesi ve o anlamı ona hissettirme çabası olduğu içindir (Ebû Hilâl el-Askerî, 1414/1993, s. 6). Bu da ifadenin düzgün ve açık olmasını, aynı zamanda (mukteza-i hale) durumun gerekliliğine uygun olmasını gerektirir. Bütün bunlar, konuşmacının niyetinin farkındalığıyla ölçülen ve konuşmanın başarısını sağlayan önemli özelliklerdir. Ne var ki abartılar, yoğun duygular, tatlı hayal gücü ve muhassinât-i bedîiyye vb. sanatlar edebiyat alanı ile sınırlı olmalıdır. Bilimsel ve fonksiyonel dilin alanına girmemelidir.

Arap okul ve üniversitelerindeki eğitim-öğretim gerçekliğine bakacak olursak, Arapça müfredatının dili şiir ağırlıklıdır. Buna karşın lise ve üniversite düzeyinde, İngilizce öğretimi için

hazırlanan bir kitaba göz attığımızda, içinde bir tana bile edebi metin bulamazsınız. Tam tersi Arapça öğretimi ile ilgili bir kitaba göz attığımızda ise kitapta neredeyse edebi olmayan bir metin bile bulamazsınız. Çünkü bu iki farklı durum iki farklı zihin/düşünce yapısını yansıtmaktadır. Bir yanda düşünce / zihin dili şiirsel olan ve bundan dolayı da edebî metin dışındaki dili (gündelik dil) öğrencilere yasaklayan bir insan aklı varken; diğer yanda dilin öncelikli olarak haz ve zevk için değil, iletişim için kullanılması gerektiğini savunan bir bilim düşüncesi bir bilim aklı vardır.

Şairane veya şiirsel düşüncenin günümüz Arap toplumlarında bıraktığı kötü etkilerden biri de “başkomutan”, “yüce lider”, “yiğit kahramanlarımız”, “kahraman millet/ulus”, “devrimin lideri”, “kudretli cin” gibi “düşünsel ve yapısal yanlı” olarak nitelenebilecek terimleri kullanma eğiliminin artmış olmasıdır (Bin Nebî, 2002, s. 79-81). Ürdünlü düşünür Mâcid el-Keylânî, şiirsel düşüncenin “bilimsel düşünceyi öldürdüğüne” inanmaktadır. Buna delil olarak da ta eski çağlardan beri Arap toplumlarında bilimsel kanallarının bulunmamasını gösterir. O’na göre Arap insanı binlerce yıldır şiirsel imgeler içinde sarhoş bir şekilde Arap topraklarını arşınlarken şiir onun yeraltındaki muazzam zenginlikleri “fark etmesini” engellemiştir. Şiir hem gözlerini hem de zihnini bir sis bulutu ile örtmüştür (el-Keylânî, 1995, s. 212). Belki de şiirsel düşüncenin bıraktığı en kötü hasletlerden biri de tarih boyunca Arapların şairlerden miras alıp ve içselleştirdiği övgü, dalkavukluk, gurur ve bağnazlık ifadelerinin yaygın biçimde Arap dilinde yer etmiş olmasıdır (el-Keylânî, 1995, s. 214). Aşağıda açıklayacağımız gibi, şiirsel düşünce insanları içine alıp onları kutsallaştırma eğiliminde olur.

Şairanelik ile kast edilen Yüce Allah’ın (cc) kendileri hakkında “Şairlere (sadece), haddi aşan azgınlık uyarlar” (eş-Şu’arâ’, 26/224) dediği kimselerdir. Nitekim bu ayetin tefsiri sadedinde el-Kurtûbî (ö. 671/1273) şiirin dinlenilmesi caiz olmadığı için Kur’ân tarafından yerilen şâirler için “insanların en ödleğini Antere’ye, en cimrisini de Hâtim’e tercih eden; suçsuzu suçlu, erdemliyi fâsik gösteren ve nefsi teselli etmek, sözü güzelleştirmek için kişinin yapmadığı şeyleri yapmış gösteren şiirdir” (el-Kurtubî, 1964, c.s. 13/145 vd) diye yorumlama gereği duymuştur.

3. Benmerkezci Düşünme ve Ego Şiirme

“Egosantrizm” de denen benmerkezci düşünme, Arap dünyasının bilim, kültür, düşünce gibi alanlarda geri kalmışlığını açıklayan en büyük etmenlerinden biridir. Bu hususta Iraklı fakih ve düşünür Ali Cevâd et-Tâhir, enâniyet/bencilliğin bedevilerin, yarı göçerlerin ve şehirlilerin ruhlarında “ileri bencillik”e dönüşecek kadar kök salmış olduğunu belirtir. Bu olumsuz özelliğin gerek İslam öncesi Arap toplumunda, gerekse İslam dönemi Arap toplumunda Arapların ilerlemesini, özgüvenlerini ve birlik-beraberliklerini engellediği kanaatindedir (et-Tâhir, 1993, c.s. 1/284). Ebu Hureyre’den (ra) rivayet edilen bir hadiste; “Hz. Peygamber (s.a.v.) namaza kalktı. Biz de onunla beraberdik. Bedevinin biri namazda şöyle dedi: Allah’ım, bana ve Muhammed’e merhamet et ve bizimle beraber olan (diğer) hiçbir kimseye merhamet etme” dedi. (Yatkın, EKEV, 105); (URL1) Iraklı edebiyatçı ve eleştirmen Alî Cevâd et-Tâhir bu hadisi benmerkezci düşüncenin Arap toplumunda ne denli hâkim olduğuna delil olarak sunmaktadır.

Öyleyse, günümüz Arap dünyası da Kur’ân’da övülen bu kolektif ruhtan yoksundurlar. Haklarında ayet inen ve övülen Ensar’ın (ra) tutumunu bir yana koyacak olursak, kendinden başkası için

iyilik istemeyen bedevinin halet-i ruhiyesi günümüz Araplarını çepeçevre kuşatmıştır. Yüce Allah (cc) ensar hakkında “Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları (muahacirleri) kendilerine tercih ederler” (el-Haşr, 59/9) buyurmaktadır. Takdir edilen bir diğer durum da Yermük gazvesinde kendilerine su ikram edilen Hz. İkrime (ra) ve arkadaşlarıdır. İslamın eğittiği bu yüce şahsiyetleri hatırd tutmak gerekir (İbn Kesîr, 1994, c.s. 4/399-400).

Benmerkezci tipolojinin en önemli dışavurumlarını sıralamak gerekirse;

3.1. Çıkarıcılık ve Suiistimal

Arap toplumunda pek çok kişi, hayatı değerlendirilmesi gereken fırsatlar dünyası olarak görür. Kendisi dışındakiler ile ilişkilerine kendi lehine sonuçlandırması gereken bir çıkar çatışması itikadı hâkimdir. Bunun sonucu olarak, politik, ekonomik, sosyal, medyatik veya eğitimsel bir pozisyon elde eden kişi, bunu mümkün olan maksimum sürede kendi yararına kullanmalıdır. Oportünistler genelde, rekabet ve kıskançlıktan kaynaklanan psikolojik-zihinsel bir eğilimi yansıtırlar ve hayatı, kimsenin ötekini yitirmeden kazanamayacağı bir yarış arenası olarak görürler. Bunun için sık sık “ben kazanırım ve diğerleri kaybeder” sloganını atarlar. Böyle düşünen biri yönetimi devraldığında, kendisini güvenilmeyen ve hiç kimseye güvenmeyen yardımlaşmadan uzak insanlara musallat olan bir diktatör olur çıkar (el-Keylânî, 2005, s. 23).

Kimi araştırmacıların “bilimsel gelişim, bilimsel materyal-müfredat ve bilimsel öğretim yöntemleri vb. güdülerinin yerini Arap dili alanın bencilliği yansıtan makam olarak yükselme, özgeçmişini (CV) geliştirme, maddi-manevi menfaat elde etme ve çıkar elde etme arzuları almıştır. Bu hususta Suudi Arabistan Şura Meclisi eski üyesi ve Kral Su’ûd Üniversitesi eski müdürü Ahmed ed-Dubayb “Arap Üniversitelerinde profesörlerinin yaptığı araştırmaların çoğu, akademik terfileriyle ilgili kısa vadeli çıkarıcı amaçlar içindir. Eşitlik temelinde toplumun ilerlemesine veya toplumu ciddi küresel lige katacak çalışmalar değildir bunlar” (ed-Dubayb, 2001, s. 121) diyerek bu meseleyi çıkarıcılık ile özdeş hale getirmiştir. Konferanslar düzenlemek de böyledir. Nitekim kendi kurumunun propagandasını yapmak, kendi yaptığını onaylatmak, kendini başarılı ve üretken göstermek vb. amaçlar için konferanslar düzenlemekte de bencillik ve egonun dışavurumunun etkilerini görebiliriz.

Bencillik türlerinden bir diğeri bilmeyi, araştırmayı ve öğretmeyi kutsal olarak görmemektir. Maalesef mesele çoğu zaman bunları bir yaşam aracı olarak görmekle sınırlıdır. Ebu’l-Hasen el-Alevi, kendi zamanındaki hakiki bilginlerin bir özelliği olarak ilmin mal karşılığında değil bedava verildiğinden bahisle, “mal satarak satılan ilmin getirdiği yüce ve büyük ruh”un kendilerinde bulunmadığını söyler (en-Nedvî, 2014, s. 220). Buna karşın pek çok âlimin mesleklerini satışa çıkardıklarını kim ne kadar veriyorsa ona hocalık yaptıklarından bahseder (en-Nedvî, 2014, s. 220). Filistin asıllı Ürdünlü düşünür Fehmî Râcih Ced’ân bu meseleye dikkat çekmektedir. O’na göre askeri sıkıyönetim, cehalet, açgözlülük ve tam geri kalmışlığın” hüküm sürdüğü ve hayatların anlamını yitirdiği “üniversite koşulları” ve akademisyenlerin “pratik yaşamları” bu üzücü gerçeği doğrulamaktadır. Akademisyenlerin umutları, “mutlak yaşam uğruna çabaların yoğunlaştırılmasına, hayatta kalma arzusunun korunmasına ya da çeşitli biçimlerde iktidar (güç) devşirme arayışına” dönüşmüştür. (Ced’ân, 1996, s. 38; ayrıca bkz. Ali, 1425, s. 274).

3.2. Otoriter Yönetim ve Zorbalık

Bu özellik yukarıdaki negatif özelliklerin hepsinin kümülatif bir sonucudur. Aynı zamanda “otoriter yönetim” kavramının somutlaşmış bir dışavurumudur. Çünkü zorba veya tiran kişi işleri yaparken bir tür kararlılığa sahip olur. Eleştiriyi ve yanlıgıyı kabul etmez, eylemlerinde çıkarıcılık ve suiistimal baskındır. Yeryüzündeki tüm zorba ve tiranlar neredeyse bu özelliklerin tamamına sahiptir. Fehmî Ced’ân’a göre ilerleme ve kalkınmaya engel olanların en başında zorbarlar konumlandırılmalıdır.¹

Tiranlık sorunu, tiranın aşırı bencil kişiliği ve bu kişiliğe hâkim olan kişisel çıkarları ile daima en iyisi ve en yenisini isteyen kamu çıkarları arasında bir tür çelişki olarak özetlenebilir. Bu nedenle, tiran toplumun tüm işlerinin kendi kişiliği etrafında dönmesini ister. Çünkü O, yaşam çarkının kendisi için döndüğü, çiftçinin, tüccarın kendisi için çalıştığı, üreticinin kendisi için çabaladığı, müzisyenin bestelerini kendisi için yaptığı, şairin şiirlerini kendisi için yazdığı, annelerin çocuklarını onun uğruna doğurduğu, onun uğruna orduların savaştığı ve erkelerin öldüğü kişidir (en-Nedvî, 2014, s. 249).

Yöneticilerin bazıları -belki de çoğu- normal insanlardan daha az otoriter tavır sergiler. Pek çok kişi tiranlık kavramını yöneticilerle sınırlama eğilimindedirler. Bize öyle geliyor ki, genel olarak tüm insanlara ve özel olarak da Araplara tiranlık kadar zarar veren hiçbir insani özellik yoktur. Çünkü tiranlık telafisi mümkün olmayan ekonomik, sosyal ve siyasi kayıplara neden olur. Tutarlı olmayan stratejik ve prosedürel kararların nerdeyse tamamı zorbarların gelişi güzel alelade kararlarından kaynaklanmaktadır. Teknik ve uzmanlık isteyen danışma mekanizmasının bulunmadığı her türlü şirket, kurum, idare veya ülkeye büyük zarar verirler. Faslı gazeteci yazar ve romancı Abdulkerim Çallâb, üçüncü dünya halklarının “kalkınma, eğitim, sağlık, barınma ve çalışma” alanlarındaki avantajlarını kaybetmesini zorba yönetimlere ve tiranlığa bağlamıştır (Çallâb, 1998, s. 131-132). İbn Haldûn, Bermekilerin tarih sahnesinden silinmesini kalkıştıkları zorbalığa bağlayarak “tarih tekerrürden ibarettir” (İbn Haldûn, 2001, s. 20-21) tümcesini biz kez daha doğrulamıştır.

4. Karşılıklı Çıkar Birlikteliği (Mutualizm) veya Düşünsel Asalaklık

Bir tür zihinsel tembellik olarak da ifade edebileceğimiz التواكل الفكري, karşılıklı yarar sağlama birlikteliğine yani mutualizm ilkesine dayanır. Mutualizm’e verilen ilk örnek bal arıları ve çiçekler olmaktadır. Bal arılarının bal yapmaları amacı ile polene ihtiyacı vardır. Çiçeklerin de üremeleri için polenlerin başka çiçeklere taşınmasına ihtiyaç vardır. Buna göre kendince haklı bir nedenle bir sorunla uğraşmaktan kendini kurtarmayı amaçlayan bir tür zihinsel tembellik kastedilmektedir. Düşünsel asalaklık bağımlılığının pek çok tezahürü olmakla birlikte, öne çıkan bazı tezahürleri saymak gerekirse;

¹ Fehmî Ced’ân: “Yaşam ve ilerleme karşıtı değerler, despotizm değerleridir..., Mezhepçilik, milliyetçilik, kabilecilik ve klan/aşiretçilik, özel çıkar, kariyerçilik, oportünizm, ikiyüzlülük, bireye tapınma, devletin kontrolsüz güç kullanması, para/madde egemenliği, insan haklarına ve uygarlık özellikleri olan aydınlanma ilerlemenin temellerine hakaret. Bütün bunlar despot/tiranların özellikleridir. Detaylı bilgi için bkz. (Fehmî Ced’ân, 1996, s. 38).

4.1. Komplocu Düşünceye Teslim Olmak

Siz bir Arap'ın kahvesini yudumlarken, bir anda belki saniyeler içinde, yanılmaz ve şaşmaz bir ilhamla dünyanın bütün sorunlarını çözmesine tanıklık ettiniz mi hiç? Halbuki O'na göre bu gerçekleştirilmesi çok kadar bir durumdur. Pek çok Arap insanı, eşyanın görüntüsünün ötesine geçebilir. Hatta hemencecik insanların niyetlerine ve gözle görünmeyen varlıkların derununa inerek tartışılan konunun Millet düşmanları, cinler, masonlar veya bilmediğimiz başka gizli bir güç tarafından gerçekleştirilen katışıksız bir komplodan başka bir şey olmadığını tam bir gönül rahatlığı ve kendine güvenle anlayabilir. Ortada bir yanlışlık varsa; bu asla bizim hatalarımızdan, ihmallerimizden veya suiistimallerimizden kaynaklanmış olamaz. Arap dünyasına egemen olan bu komplocu düşünce, sadece siyasi ve sosyal meselelerle sınırlı kalmayıp, bunun da ötesine geçerek iş, aile ve ikili ilişkilerimize kadar yayılmıştır. Böyle düşünceye sahip bir kişi, hastalarının şikâyet ettiği tüm semptomları hastalarını kontrol altına alan şeytani güçlere bağlayan bir doktor gibidir. Böylece stetoskop kullanma, sıcaklık, tansiyon ve şeker oranına bakma gibi hastalığı teşhis ve tedavi etmeye yarayan yöntemleri düşünme zahmetinden kurtulur.

Yukarıda değindiğimiz bu uzun girizgâhtan buradan asla sosyal, siyasi ve uluslararası düzeyde komploları inkâr ettiğimiz sonucu çıkarılmamalıdır. Nitekim tarih ve kendi deneyimlerimiz pek çok komplonun kurulduğuna ve başarılı olduğuna tanıklık etmektedir. Ancak asıl tehlike şudur. Dinimiz İslam bizi sebep-sonuç ilişkilerini birbirine bağlayarak kozmik ve beşeri fenomenler üzerinde düşünmeye ve bu kanunları keşfetmeye çağırmaktadır. Bunun için herhangi bir sorunu teşhis ederken veya çözerken komplocu düşünceye teslim olmak yerine sebep-sonuç ilişkisini takip etmemiz gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (sav) oğlu İbrahim'in ölümünde meydana gelen ay tutulmasını, onun ölümüne yoran hâkim batıl inançtan biz Müslümanları men etmiş ve bu iki olayı birbirine bağlamamızı yasaklamıştır. Arap toplumlarında egemen olan komplocu düşünce, genellikle akla, mantığa, ispata veya ispat için gerekli bağlantıları kurmaya dayanmadığından ilkel toplumların benimsediği batıl inançlara çok benzemektedir.

Komplocu bu düşünce Arap halklarının ezilmişliğinin, özgüven eksikliğinin, irade zafiyetinin ve kararlılık eksikliğinin adeta kanıtıdır. Psikolojik çöküntü olarak ifade edebileceğimiz bu komplocu durumun en büyük tehlikesi Arap ulusunun moral değerlerini bozması ve Arapları emperyalizme/sömürgeciliğe teslim olmaya hazır hale getirmesidir. Lübnanlı düşünür Şekîb Arslan bu ezilmişlik psikolojisine "Müslümanlar, son zamanlarda bir Müslüman ile bir Avrupalı arasında bir kavga/çekişme olduğunda mücadele ne kadar uzun sürerse sürsün kavganın Müslümanın ölümü ile sonuçlanacağına inanmaya başladılar" (Arslân, ts., s. 141-142) diyerek, Arap ve İslam ulusun itikadında bıraktığı bu derin tahribata dikkat çekmiştir. Bu ezik ve teslimiyetçi akıl, son iki yüzyıldan beri Arap ve İslam dünyasını sömürgeci ile uzlaştırmayı planlamış ve bundan dolayı insanları sömürgeci ile uzlaşmaya teşvik etmektedirler. Mâlik b. Nebî'nin "القابلية للاستعمار وخدمته" sömürülme ve sömürgeye hizmet etme kabiliyeti" diye nitelediği bu eziklik psikolojisini ortadan kaldırmaya özen göstererek bilimsel düşünce, öz-farkındalık yoluyla özgüvenimizi yeniden kazanma dışında bundan kurtulmanın başka hiçbir yolu yoktur (Bin Nebî, 2012, s. 202). Bazı reformcuların dillendirdikleri "İçinizdeki sömürgeciyi

çıkarm, o zaten kendiliğinden topraklarınızdan çıkacaktır” (Bin Nebî, 2012, s. 149) sloganı hala güncelliğini korumaktadır.

4.2. Başkalarını Suçlamak

Arap dili konuşan üçüncü dünya ülkelerinde hata ve kusurlar her zaman başkalarına nispet edilir. Hatta bu durum Arapların ifade tarzlarına bile yansımıştır. Meselâ bir İngiliz öğrenci derse geç kaldığında hatayı kendine nispet ederek “I missed the bus” yani “otobüsü kaçırdım” der. Buna karşın bir Arap öğrenci hatayı otobüse nispet ederek “لقد فاتني الباص” Otobüs beni bırakıp gitti” der. Halbuki Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim bize kendi hatalarımızı kendimize nispet etmeyi ve onları itiraf etmeyi hatırlatsa da, biz bizi kurtardığı ölçüde suçu hep kaza ve kadere atarız. Bir kötü veya yanlış varsa onu Allah'a (cc) nispet etmek doğru değildir. Nitekim Allah (cc) şöyle buyurmaktadır. Başınıza her ne musibet gelirse, bu kendi yaptıklarınız yüzündendir” (eş-Şûrâ, 42/30). Yine iki katını (Bedir'de düşmanınızın) başına getirdiğimiz bir musibet, (Uhud'da) kendi başınıza geldiği için mi “Bu nasıl oluyor? Dediniz. (Bu kendi kusurunuzdandır) de son onlara!” (Âli İmrân, 3/165). Bazı bilginler bu durumu yani bir olumsuzluk anında başkalarını suçlama olgusunu, bağımsız olamama veya başkalarına bağımlı olma alışkanlığı ile açıklıyorlar (Bekkâr, 2007, s. 123-124; el-Keylânî, 2005, s. 37). Bu da kişinin kendini mükemmel kabul ettiği varsayımıyla bağlantılıdır. Şayet bir hata yaparsa bu, mükemmelliğine zarar vereceği için, bunu kendisi dışındaki 'dış gerekçe'lere bağlama eğilimindedir (el-Keylânî, 1996, s. 33-34).

4.3. Gerekli Fedakârlığı Yapamamak Realiteye Teslim Olmak

Ulusların kalkınma ve ilerlemelerinin belki de en önemli muharriki irade güçleri, kararlılıkları, inandıkları hedefe ulaşmak için çaba sarf etmeleri ve gerektiğinde her türlü fedakârlığa hazır olmalarıdır. Bunun tam tersi goygoyculuk, realiteye teslim olmak, ihmalkârlık ve gerekli fedakârlığı yapamamak olarak ortaya çıkar. Şekîb Arslan, “Neden Müslümanlar geride kaldı da diğerleri ilerledi” adını verdiği kitabında bu soruya cevap aramakta ve özetle şunu söylemektedir. “Ne Müslüman ne de gayr-i müslim, hiçbir ulus fedâkarlık yapmadan başarıya ulaşamaz, ilerleme kat edemez” (Arslân, ts., s. 163).

Araplardaki sosyal tutum, realiteye ayak uydurma, realite ile bütünleşme ve onu kutsama olduğu bilinen bir gerçektir. “Değişim maliyetlidir” ilkesine dayanarak realiteyi değiştirmeye yönelik ciddi bir girişim neredeyse yok denecek kadar azdır. Nitekim bu değişimin maliyeti bir kişinin işini kaybetmesine, belki hapsedilmesine, hatta ölümüne bile mal olabilir. Bu nedenle kendilerini korumak veya daha iyi bir yaşam standardı elde etmek için iktidardaki insanlara ve onların yağmalarına göz yummak, tarafsız bir duruş benimsemek, her zaman can ve mal güvenliğini tercih etmek Araplar için en iyisi gözükmektedir.

Bir yandan Batı'da Animal Welfare Association / Hayvanları Koruma Derneği'nden bir kadının, inek ve koyunların rahatsız edici şartlarda, kamyonlarla taşınmalarını protesto etmek için kendini feda edişini görmek nasıl ki yürek burkuyorsa; aynı şekilde hayali korkular ile bazı Arapların derdest edilmeleri ve buna diğer Arapların seyirci kalmaları o denli yürek burkucudur. İngiliz kadının, ezilme pahasına kendini kamyonlardan birinin tekerlerinin altına atarak hareket etmesini engellemeye çalışması, başkaları için fedakârlığa güzel bir örnektir.

Arapların batıya boyun eğmeleri, Arap dilini İngilizce, Fransızca ve Âmmice rekabetinden korumada ihmalkar davranmaları, egemenin dilinin egemen oluşu ve mağlubun dilinin yozlaşması yasasına göre Araplara kendi dilini empoze eden egemen güce teslim olmaları vb. bütün bunlar “gerileme”, “entelektüel teslimiyet” özelliklerinin bıraktığı ciddi eksiklikler arasındadır (İbn Haldûn, ts., c.s. 1/142). Başkalarının önünde sessiz kalan ve doğaçlama birkaç söz söyleme cesareti ve donanımı olmayan bir üniversite görevlisinin bu durumunu ilgili kurumların Arapça öğretimi veya diğer ilgili konularda izlediği yolun yanlışlığını göstermesi açısından manidar bulmak gerekir. Nitekim bazı araştırmacılar, bu durumu otoriter bir yetkiliye karşı pasif tutumun çocuksu bir tepkisi olduğunu ifade etmişlerdir (Alî, 1425, s. 678).

4.4. Her Türlü İşe Kayıtsız Kalmak

Bu negatif özelliğin, hiçbir işe hâkim olamama, elde olanla idare etme, detaylara dikkat edememe ve bir işi yapmaya motive olamama gibi çeşitli tezahürleri vardır. “Düşmanlığın sebebi kayıtsız kalmaktır” atasözünde de söylendiği gibi, ilgisizlik çoğu zaman meslektaşlar arasında bir kin ve husumet kaynağı bile olabilir (en-Nüveyrî, 1423/2002, c.s. 6/104). Çünkü tembellik etme ve bir işte ustalık seviyesine yükselememe tembelleri, becerikli ve aktif insanlar karşısında kıskançlığa iter. Kıskanç olan karşı komplo kurar. O halde ihmalkârlık ve geri kalmışlığın sebeplerinden biri de komplodur denebilir. Ayrıca ilgisizlik, bilse bile bilgin kişinin gerçeği araştırırken yanılmasına ve bilgiyi sunarken hata yapmasına neden olur. Şihâbüddîn en-Nüveyrî (ö. 733/1333) el-Hulletü’s-Seyrâ’ adlı eserinde “Doğum ve ölümlerin düzenlenmesinde özensiz davranmak çoğu zaman yanlış sonuçlara yol açar” (İbnü’l-Abbâr, 1985, s. 251) diyerek kendi zamanındaki kayıtsızlığa dikkat çekmiştir.

Az gelişmişlik veya geri kalmışlık doğrudan ilgi alanımızın uzağında kalıyor gibi görünse de, aslında o veya bu şekilde hepimizi ilgilendirmektedir. Belki bu ilgisizlik hemen sonuçlarını göstermiyor olabilir. Ancak kayıtsız kalmanın ve özensizliğin uzun vadede en tehlikeli yanı, İnsanların meseleleri bireysel ve toplumsal önemine göre değil, kendi kişisel çıkar ve kazanımlara göre değerlendirmeye başlamalarıdır. Mesela öğrenci tüm dikkatini sınavlara verir ve yaşam boyu öğrenmenin önemini farkına bile varmaz. Çalışan, genelde amirini mutlu etmekten veya terfi almaktan başka bir şey düşünmez. Iraklı İslami düşünür ve fakih Tâhâ Câbir el-Alvânî Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü’nde İslam bilgin ve Sosyologlarına “İslâmiyetü’l-Ma’rife” adlı kitabını okuyup, yorumlamaları ve peşinden plan, görüş ve teori oluşturmaları için kendilerine gönderdiğini belirtmektedir. Bu bilim insanlarından sadece elli altı tanesi konuyla ilgili bir araştırma yazısı kaleme almış ve bunlardan sadece üçü gerekli özellikleri karşılayan bir bilimsel rapor kaleme almıştır (el-Alvânî, 1994, s. 49). Bu veriler araştırmacı ve aydınların meselelere ilgisizliğini ve kayıtsız kalışını net olarak ortaya koymaktadır. Böyle bir çağrıya yönelik bu olumsuz tutumun, sözde iyimser ve gelişmekte olan ülkelerin toplumlarına özgü olması dikkat çekicidir. Çünkü bilimsel ve sosyal faaliyetlere katılma konusundaki isteksizlik, az gelişmiş toplumların en belirgin özellikleri arasında yer almaktadır. (el-Alevânî, 1992, 9)

Eskiden beri insanlar kayıtsızlığın ve nemelazımcılığın devletin yıkılmasına kadar giden bir dizi sosyal problemlere sebep olduğunun farkındadırlar. Hatta Manuçehr lakaplı Ebu’l-Hüseyn b. el-Münâdî’nin, reayasına seslenerek onların kayıtsızlığını kınayan bir konuşma yaptığı bilinmektedir. “İnsanlar ancak düşmanı geri püskürttüğü müddetçe insandır. Türkler her dört bir tarafınızı ele

geçirmiştir. Bu, düşmanınızla savaşmayı terk ettiğinizden ve ilgisizliğinizden başka bir şey değildir" (el-Cevzî, 1412/1992, c.s. 1/327) dediği rivayet edilir. Araştırma ve bilime kayıtsız kalma ile ilgili olarak İbnü'l-Esir şöyle der. "Meseleye kayıtsız kalmak hiç şüphesiz, onu yapabilecek iken sahibinin içine düştüğünü bile hissetmediği bir şeyin içine düşürür. Dolayısıyla bu (lâkaytlık) onu bildiği halde cahilmiş gibi gösterir" (İbnü'l-Esîr, 1960, c.s. 1/47).

4.5. Tutuculuk ve Kreatif Düşünce Eksikliği

Eskiye eski olduğu için muhafaza etme ve yeniden yeni olduğu için kaçınma fikri Arap dünyasında eskiden olduğu gibi hala yaygındır. Bunda Hz. Peygamber'in (sav) yeni çıkan şeyleri bit'at ve sapıklık olarak nitelenmesini "yanlış yorumlamak" ve "yeni ortaya çıkan her şeye genellemek" de etkili olmuştur. Hadis-i Şerifte bahsi geçen "bid'at" her ne kadar Allah Teâlâ'nın (cc) tevkîfî olan ibadetlerle ilgili emirlerine bağlı kalmak için münhasıran zikredilmiş olsa da bid'at anlayışının kapsamı bir hayli geniş tutulmuştur. Paternalizm (pederşâhî) din anlayışı zamanla toplumda baskın bir hal almıştır. İnsanlar adet edindikleri şeylere karşı bir koruma içgüdüsü geliştirmişlerdir. Alıştığımız şeylere ilgi, aşk duyarız. Bu yüzden halk kendisini üzerinde bulduğu özellikle atalarının geri kalmışlık döneminde yaptığı şeyleri kutsallaştırma eğilimine girmiştir. Eşyanın künhüne vakıf olmadan yeni oluşuna göre verilen hükümler değişmiştir. Böylece zamanın kıymeti eşyanın sıradan veya kaliteli oluşu ile ölçülmeye başlanmıştır. Halbuki zaman eşyadan bağımsızdır. Çünkü kalite, zaman ve mekân ile ilişkili değildir. Lübnanlı Arap edebiyatçı ve düşünür Şekib Arslan, Müslümanların yozlaşmasını yeni yanlısı oldukları için eskiye karşı katı oluşlarına veya eski yanlısı oldukları için yeniye karşı kör oluşlarına bağladığında ne kadar da haklıymış meğer!. (Arslân, ts., s. 89 vd).

Geleneksel bilgi kanalının dil alanındaki olumsuz etkileri eski görüşlerin tercih edilmesi öne çıkar. Hatta bu görüşlerin kutsallığına inanılmakta ve eski-klasik kitaplara dayanmayan hiçbir araştırma bilimsel kabul edilmemektedir. Klasik düşünceyi kutsayan bu yaklaşım modern düşünceden birini es geçmesi halinde bu bilimsel bir kusur sayılmaz. Klasik düşüncede "Arap Grameri (Nahv) dişleri ile doğmuştur. Bir sonraki çağa hiçbir şey bırakmamıştır. Her şeyi ortaya çıktığı çağda çözüp bitirmiştir" düşüncesi hâkimdir.

Yetkililer bir toplumda her yeniliğe ya "günlük yaşam kalıplarına aykırı" ve "nesiller boyunca istikrarın sürdürülmesinin sürekliliği ilkesine aykırı" veya "sonuçları şüpheli bir tür macera" diyerek karşı çıkmışlar ve sonunda "işlevsiz/yararsız" değerlendirmesine bağlamamışlardır (en-Nûrî, 2016, s. 132).

Burada dikkat edilmesi gereken durum, bir bilimsel fikrin nereye ait olduğundan çok bilimsel önemine göre değerlendirilmesinin gerekliliğidir. Bilimsel fikir, (kaynağı tarih ve coğrafya vb. ne olursa olsun) doğruluk, tutarlılık ve geçerlilik derecesi dikkate alındığında, belirli bir zamana veya mekâna bağlı değildir. Buna göre her zaman sorulması gereken doğru "Kim söyledi?", "Nerede söylendi?" "Ne zaman söylendi?" soruları değildir. "Ne söylendi?" sorusudur. Bir fikir, düşünce batılı veya modern bir dünyaya ait ise hemen reddeden; düşünce klasik bir kaynaktan geçiyorsa yani bize ait ise "geçerliliğini göz önünde bulundurmadan ve kanutlarını incelemeyen" hemen kabul eden birçok entelektüel düşünürün olduğunu unutmamak gerekir.

4.6. Marjinal Düşünce

Marjinal düşünceden kastımız, insan aklının kendi yetki ve etki alanı dışında kalan konularla meşgul olmasıdır. Örneğin bilimsel bir yaklaşım benimsemeden dünya sorunlarını çözmek için çok fazla zaman harcamak ve onu harekete geçirecek nitelik ve yeteneklere sahip olmamak bu tür marjinal yaklaşım türüne örnek olarak verilebilir. Kısır Bizans entrikaları veya geçmiş tarihî mücadeleler gibi boş ve anlamsız işlerle meşgul olmak ve bu uğurda zaman kaybetmek bu nevi marjinal faaliyetlerden kabul edilir.

Marjinal düşünme eğilimi tembelliğin, kendisine verilen görevleri yerine getirmemenin bir nevi telafisidir. Milletın meseleleri, tarih-coğrafya vb. dolaylı işler ile meşgul olmaya kendini ikna etme çabasıdır. Allah'ın (cc) gücümüzün yetmediği şeylerden bizi sorumlu tutmadığını bildiğimiz halde, ilgi alanımız içerisine giren fakat görevlerimiz, alışkanlıklarımız, koşullarımız gibi kendi sahip olduğumuz şeylerin dışında kalan şeyler ile kendimizi aklımızı, fikrimizi meşgul etmek vakit israfına ve maddi manevi değerlerin boşa harcanmasına neden olur (Bekkâr, 1999, s. 169-170).

5. Yüzeysel Düşünme

Yüzeysel düşünme şu meselelerde kendini gösterir, ete kemiğe bürünür:

5.1. Dil ile İlgili Planlamalarda Dar Görüşlülük veya Öngörü Eksikliği

Uzun vadeli plan yapamama demek olan “dar görüşlülük”, bir sosyoloji fenomeni olarak uzağı görememe, yaptığı işlerin sonuçlarını öngörememe demektir. Bir eserin hemen geri dönüşü veya yakın gelecekteki sonuçları ile “sınırlı her türlü değerlendirme” anlamına gelir. Bu durum kişiyi, eksiklerini tamamlamaya zorladığı zaman, kendinden sonrakilere kargaşaya ve haksızlığa sürükleyen bir meseledir. Yine bu durum gelecek planlaması olmayan kurumlarda hayli belirgindir. Yöneticiler öngörülemeyen şeyleri tamamlamaları için yeterli zamanın verilmeden çalışanlarını belirli işleri yapmaya zorlarlar. Bu zorlama ya düşük performans ile sonuçlanır veya hiç performans alınamayan bir girişim olur. İdari düzeyde söylenen bu öngörü eksikliği bireysel, ailesel ve toplumsal düzeyler için de geçerlidir.

Arap dili alanındaki basiretsizliğin tezahürleri arasında istatistiksel çalışmanın olmaması veya az olması, dil öğretiminin amaçlarının tanımlanamaması veya bilimsel olmayan hedefler konulması, planlama eksikliği ve uzun vadeli kaynak kıtlığı sayılabilir. Gerçekte planlama olsa bile, genellikle planın doğru bir şekilde işlenmesini takipten kaçmak da yine Araplarda diğer toplumlara kıyasla görülen eksiklikler arasında sayılabilir. Bu hususta –Ünlü Fransız sosyo-lingüistik bilimcisi Juliette Garmadi'nin bahsettiği gibi- bazı Arap entelektüel ve planlamacılarının “on” ilâ “elli” yıl arasında Arap dilini “güncel ihtiyaçlara uyarlanmış” bir dil haline getirmenin (Garmadi, 1990, s. 224-225) ve “ortak günlük kullanımın dili” yapmanın mümkün olduğunu söylemeleridir. (Garmadi, 1990, s. 224-225) Bu öngörüü ortaya koyanların Arapça konuşanları, resmi Arap dilini ve konuşulan yerel dili ve konumunu doğru okuyamadıkları son derece açıktır. Bu öngörüü ortaya koyanlar Arap dünyasının zor ekonomik koşullarını ve okuma yazma bilmemenin yaygın oluşunu dikkate almamışlardır. Bir diğer öngöremedikleri durum Arap ulusunun içinde bulunduğu mevcut şartlardır. Arapça dil dersi müfredatı

ciddi bir iyileşme gerektirmektedir. Buna göre müfredat başta Amerika olmak üzere çeşitli dış mihrakların talep ve arzularına göre değil, toplumun gerçek ihtiyaçlarına göre geliştirilip ortaya konmalıdır.

5.2. Dil Alanındaki Çalışmaların Bilimsel Derinlikten Yoksun Oluşu

Derinliğin yokluğundan, araştırma ve eserlerde soyut bir doğanın olmaması, ayrıntılara dikkat edilmemesi, tanıdık veya kolay erişilebilir olana hapsolme, bilgi kaynaklarının çeşitlendirilmemesi, konuya kapsayıcı bir bakış ile bakamama, mevzuyu felsefi olarak temellendirememe, kuram oluşturmama ve beşeri bilimlerin doğasını ve usullerini bilmeme vb. eksiklikler kastedilmektedir.

5.3. Sıfır Başlangıç

Her defasında sıfırdan başlama, başkalarının yaptıklarını incelememek ve diğer ulusların tecrübelerinden istifade etmemektir. Her defasında sıfırdan başlayarak bir önceki bilgi, bulgu ve deneyimlerden yararlanmamak bilimsel konferans ve seminerlerden tutun, her türlü organizasyona varıncaya kadar bir araştırma alanında bizden öncekilerin çabalarına bakılmaksızın yürütülen çalışmalarda sıfırdan başlama daha açık bir şekilde görülebilir. Bu söylediğimiz büyük ölçüde kolektif ve bireysel araştırma ve çalışmalar için geçerlidir. İnternette süreli Arapça yayınlar başta olmak üzere diğer disiplinlerin bilimsel veri tabanlarının olmaması ve bunlara atıfta bulunmayı kolaylaştıran indekslemenin bulunmaması sıfır başlangıç veya sıfır harekete verilebilecek en güzel örneklerdir.

Geri kalmışlık ve sıfırdan başlamanın dile yansımaları arasında, müfredat geliştirirken modern dilbilim sonuçlarının -nadir görülenler dışında- dikkate alınmaması, dil öğretiminde konuyla ilgili daha önce yazılan, kapsayıcı, geniş başkalarına ait eski yapı taşı niteliğindeki deneyimlerin ihmal edilmesi de yer almaktadır.

5.4. Niteliği İhmal Edip Niceliğe Odaklanmak

Biz doğu uluslarında başarı çoğu zaman kalite ve nitelikle değil, nicelik, sayıyla ölçülür. Bu durum, istihdam, terfi, ödül gibi kriterlerde açıkça görülebilir. Bu açıdan sayı veya boyutu artırmak başarı için her zaman en önemli ölçüt kabul edilir. Yoğunlaşma bir şeyin “nasıl yapılacağına” değil, hep “kaç tane yapılacağına” yöneliktir.

5.5. Çıkarıcı Düşünce

Pek çok kişi olaylara ilişkin gözlem ve değerlendirmelerini yaparken eylemleri değil eylemleri yapan kişileri de değerlendirir. Çoğu zaman sevgi veya nefret, yatışma veya öfkelenme olumlu veya olumsuz tepki gibi “duygular”, kabul veya ret gibi “yargılar”, eylemlerin kendisine değil, eylemi yapan veya eylemin öznesi olan kişiye yöneliktir. Nihayetinde bu tavır, yapılan fiil iyi ise faile bağlılığa, hatta onun kutsanmasına; kötü ise faile karşı önyargılı davranılmasına ve hatta ona karşı çıkılmasına yol açar. Bahsettiğimiz bu durum amir-memur kendi aralarında ve velilerin diğer velilerle ilişkilerinde açıkça görülmektedir. Bu durumu açıklamak gerekirse, bir kişiyi yaptığı bir eylemden dolayı eleştirmek; eylemin kendisine yönelik olduğu duygusundan çok failin kişiliğine yönelikmiş gibi algılanır.

Malik bin Nebî çıkarıcı düşüncenin çağdaş Arap zihni üzerindeki olumsuz etkisini fark etmiş ve buna pagan inancı adını vermiştir. Bin Nebî pagan inancı adını verdiği bu çıkarıcı yaklaşımın iki şeyin kutsallaştırılmasına yansıdığını düşünüyordu. Bunlar insanın kutsallaştırılması ve eşyanın kutsallaştırılmasıdır. Bundan dolayı gerçek sorunun “her şeyden önce bir medeniyet sorunu” olduğu sonucuna varmıştır (Garmadi, 1990, s. 224-225). Görünüşe göre “zengini fakiri, câhili eğitimliyi içine alan kapsamlı bir medeniyet” için medeni bir zihniyet inşa etmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır (Belîhî, 1995, s. 137). İslam öncesi döneme neden câhiliye dönemi dendiğine dair, o devrin insanların “kutsal ile olan ilişkilerinin fikirlerle değil de Ka’be’deki putlarla (şekil) ilişkili oluşu” ile açıklamıştır (Bin Nebî, Şurûtu’n-Nahda, 2012, s. 164). Cezayirli yazar ve fikir adamı Malik b. Nebî, bir çocuğun dikkatinin eşyayı önemsemekten önce insanları önemsemeye sonra da düşünceleri önemsemeye nasıl dönüştüğünü açıkladıktan sonra, tüm insan toplumlarında fikirleri önemseme aşamasından önce fikir sahiplerini yani insanları önemseme aşamasının olduğu sonucuna varmıştır (Bin Nebî, 2002, s. 96).

Eğitim ve düşünce alanındaki yazıları ile tanınan Suriyeli yazar Abdulkerîm Bekkâr “düşünce ve onlara sahip insanları birbirine karıştırma krizinin” ulusun bir durgunluktan geçip, bir eylem krizi ile karşı karşıya kaldığında, düşüncenin fiiliyata dönüşmesinin arttığına; düşünce etkinliğinin ise azaldığına veya zayıfladığına inanmaktadır (Bekkâr, 1999, s. 169-170). Sağlıklı bir toplumda eşya, insan ve düşünce arasındaki ayrım açıktır. “Düşünceye bağlılık” etrafında birey davranışlarının, ilişkilerinin ve toplum politikalarının şekillendiği bir merkez, bir eksen olduğunda toplum en üst düzeyde sağlıklıdır. Bunun anlamı düşünce merkeze konulur ve “insan ve eşya” düşüncenin yörüngesinde döner (Bin Nebî, Müşkilâtü’l-Efkâr, 2002, s. 24-26). O halde tüm uluslar bir durgunluk evresinden geçerken veya bir eylem krizi ile karşı karşıya kaldıklarında, bundan akli işletme problemi doğar. Bunun sonucu olarak düşünsel faaliyetler azalır veya hiç olmaz (Bekkâr, 2008, s. 171). Sözün özü sağlıklı bir toplumda insan ve eşya düşüncelerin yörüngesinde döner. Düşünce, insan ve eşya arasındaki ayrım son derece açık ve nettir. Fikir ve düşünce, etrafında birey davranışlarının, ikili ilişkilerin ve toplum politikalarının oluştuğu bir eksen olduğunda toplum en sağlıklı düzeydedir (el-Keylânî, 2002, s. 338).

5.6. Basite İndirgemeci Düşünme

Basit düşünce, karmaşık sorunlara proaktif yani basit çözümler aramak, zor sorulara kolay cevaplar bulmaktan ibarettir. Basite indirgemeci düşünce, İslam ümmetinin sorunlarını Müslümanlara bir halife nasb ederek veya batı teknolojilerini transfer ederek çözüleceğini; eğitim sorunlarının okullara interneti getirmekle hallolacağını; Arapça ve Arap dili krizinin Arapçaya prestij ve ihtişamını geri kazandıracak siyasi bir karar yayınlanmasıyla biteceğine olan inançlarını teyit etmeleri anlamına gelir. Sadeleştirme veya basite indirgeme genellikle sorunun boyutlarını ve karmaşıklıklarını fark etmeye yetecek bilgi birikiminden yoksun ve sorunun farklı yönlerini düşünemeyen ilkel kabile zihniyeti ile ilintilidir.

Abdulkerîm Bekkâr bu mesele ilişkin “basite indirgeme” gözlem, deney ve uzmanlığın baş düşmanıdır. Çünkü genellikle bu karmaşık konular bize detaylandırmayı ve bunun sonucunda uzmanlaşmayı getirir. Gözlem yapmak için yeterli sabrı olmayan, en ufak bir önlem ya da tedbir almadan basit genel indirgeyici hükümler vermesiyle meşhur aceleci ilkel insanın tahammül edemediği şey de

tam olarak budur (Bekkâr, 2008, s. 221). Nitekim detaylara hâkim olma anlamına gelen uzmanlaşma bugünkü batı dünyasını doğu dünyasından ayıran en temek dinamiktir.

5.7. İçgüdüsel Düşünme

Uygar ülkelerde bilgi, insanlar için mümkün olduğunca fazla toplanan ve yeri geldiğinde kullanılmak üzere saklanan bir değerdir. Hele bilgiye haiz olan kişi bir öğretmen ise bu bilgiyi öğrencilerinin zihnine yerleştirmek için varını yoğunu katar. Tekerlek bu şekilde döner durur. Ancak bir yer var ki orada tekerlek istediğimiz gibi dönmez. Burası içgüdüsel düşüncenin egemen olduğu genelde doğu, özelde Arap toplumlarıdır. İçgüdüsel düşüncenin yaygın olduğu toplumlarda metodoloji ve yaratıcılık, bilimsel araştırma ve bunlara bağlı sorgulayıcı eğitim-öğretim olmaz.

Yukarıda bahsi geçen özellikleri gözlemlediğimizde, bahsedilen bu özelliklerin, ego etrafında dönen ve bağımlılık, teslimiyet ve duyular tarafından yönetilen çocuksu özellikler olduğunu kuvvetle muhtemel fark ederiz. Bu veriler belki de bu özellikler ile karakterize olan halkların henüz olgunlaşmadığını gösteren verilerdir. Çözüm, başta yeni nesiller olmak üzere Arap halklarını reşit olana kadar zorlamaktan geçmektedir. Bahsi geçen bu çocuksu özelliklerden kurtulmaları için yapılması gereken en önemli eylem budur. Bunları söylerken, Arap toplumlarında hâkim olan ahlaki değerlerden, dini öğretiler gibi şeylerden bahsettiğimiz anlaşılmalıdır. Aksine, kastettiğimiz şey, nefis veya egonun heva ve hevesinden kaynaklanan ve yukarıda belirtilen niteliklerle karakterize olmuş zihinler tarafından yönetilen, Arap toplumunda yaygın olan düşünme biçimleri ve davranış yöntemleridir. Köklü âdetlerin tabi olduğu din ve ahlâkın egemen olduğu davranışlar, bu saydıklarımıza hiçbir şekilde dâhil değildir.

B. DİL KRİZİ SORUNLAR VE ÇÖZÜMLERİ

Dil krizi dediğimiz problemin eğitim-öğretim, araştırma, idare ve planlamayı içine alan birçok yönü vardır. Az gelişmişlik ve geri kalmışlık meselesine yakın-yalın ve dikkatlice bakarsak, olgusal, duygusal, ben-merkezcilik, entelektüel asalaklık, yüzeysel düşünme ve bunların türevlerinin dışavurumların Arap dilinin her alanında iz bıraktığını görürüz. Bu tezahürlerin dil krizindeki bazı olumsuz etkilerini daha önce açıklamıştık.

Arap dili krizi, daha derin ve daha karmaşık birçok sorunla yakından ilintili olduğuna dair tüm söylenenlere rağmen, sorun bizce “kültürel geri kalmışlık” sorunudur. Var olan potansiyeli ortaya çıkarmak için telafi etmek için özellikle güçlü ve olumlu bir etkiye sahip olan düğüm motifi dikkate alırsa, Arap dilinin statüsünde kısmi bir iyileşmeye yer varmış gibi görünmektedir.

1. Problemler

Arapça öğretimi konusundaki tartışmaları, öğretmenlerinin çoğunun kafasındaki hedeflerin net olmaması, geleneksel müfredata aşırı güvenilmesi, modern öğretim gereçlerin kullanılmasına eğitim-öğretimde özen gösterilmemesi, ölçme ve değerlendirme ve bunların için doğru yöntem ve standardın formüle edilememesi ve öğretim faaliyetinde birçok öğretmenin performans kriterini ciddiye almaması ile sınırlandırmak tutmak gerekir. Daha önce olumsuz olarak saydığımız bütün etmenler Arapça öğretiminde bariz bir gerilemeye yol açmış ise, bunun en büyük nedeni “dilini yaşamdan kopması” ve artık “iletişim aracı olarak işlevini yitirmesi” olarak iki ana sebebe indirgenebilir.

Bu iki temel sebebe ilaveten kültürel mirasın korunması ve aktarılması işlevini yerine getirirken “dilin Arap dil grameri (Nahiv) kurallarına uygunluğunu dikkate almak yeterlidir” inancı yan bir sebep olarak Arap dilini daha da hayattan koparmıştır. Bu nedenle dil öğretiminde dinleme, konuşma, okuma ve öğrendiği dil ile tartışma ve kompozisyon yazma gibi dilin diğer iletişim becerileri ihmal edilmiştir.

Mısırlı yazar ve felsefe profesörü Zekî Necîb Mahmûd, Resmi Arapçanın yaşamdan kopuk oluşuna ilişkin olarak “edebi mirasımızın dili olan klasik Arapça (fasîh Arapça), yeryüzünün sorunlarının çözümünde bir iletişim aracı olmadığı gibi, insanların yaşadıkları zaman ve zemin için de bir kültür aracı da değildir”. (Mahmûd, 1973, s. 128; es-Seyyid, 1998, s. 173). Zira Arap dili günümüzde hayattan kopuktur. Âlimler daha çok bu gerçeğe dikkat çekmektedir. Her ne kadar biraz abartı olsa da bu sözde gerçeklik payı vardır.

2. Çözümler

Yukarıda bahsi geçen azgelişmişlik ve geri kalmışlığın etkilerini azaltmak için anılan diğer özellikleri de içine alan müfredat ve programların yürürlüğe konulmasına ihtiyaç vardır. Kaldı ki bu programlar, hakikat ile bağı kopan dini ve ahlaki değerleri salt “ideal değerler” olarak sunmak yerine, yaşam pratikleri ile mezcedip yeniden yorumlamalıdır.

Okul ve üniversiteler eleştirel düşüncüyü önceleyen ve öğretimini yaygınlaştıran eğitim müfredatları ön planda olacak şekilde yeniden organize edilmelidir. Nitelikli eğitime özen gösterilmelidir. İçgüdüsel yönlendirici telkinler yerine, öğrencileri çalışmaya dâhil edecek bir öğretim pratiğine geçmek ve öğretim yöntemlerini bu minvalde geliştirmek gerekir. Bu vb. geri bildirimlerden yoksun olan klasik Arapça ile taşınan ve korunan İslam kültür mirasına saldırmak yerine dikkatimizi çağdaş gerçekliğe yoğunlaştırmalıyız. Aşağıda, öğretim sürecinin farklı yönleri ayrıntılı olarak verilecektir.

2.1. Hoca / Öğretmen

Öğretmen, eğitim sürecinin temel bileşenidir. Bu nedenle, öğretmenin iyi yetiştirilmesi gerekir. Öğretme arzusu ile dolu öğretmen Arapçanın yaygınlaştırılması ve korunması için kendisine bir misyon biçip öğrencilerine bu matuf amaca yaklaşıyorsa, bu hem kendi mesleğine hem de öğrencilere olumlu yansıyacaktır. Bana öyle geliyor ki Arap dilinin fonetiği, morfolojisi ve gramerine vâkıf olmadan yetiştirilecek Arapça öğretmeni, dili ifade etmede kapsamlı bir metot bilgisine sahip olmadığı için hep eksik kalacaktır. Dilin temel anlamına haiz olmayan, buna aşına olmayan öğretmenin, bu anlamları edinmeye çalışan öğrencilerine nasıl yardımcı olması beklenebilir?

Yukarıda geçen önerilere ilaveten öğretmenin modern eğitim yöntemlerinden haberdar olması, içlerinden iyi olanı takip etmesi, öğretim alanındaki yararlı eğitim ve psikoloji kitaplarını okumayı sürdürmesini hatırlamaya gerek yoktur.

Öğretmenin gözden kaçırmaması gereken belki de ilk ve en önemli şey, dilin başlı başına bir amaç olmadığıdır. Öncüllerin, çağdaş ve ardılları ile iletişim kurmalarında, bilgi aktarımlarında, başkalarını etkilemelerinde ve medeniyet mirasını korumalarında dil her zaman bir araç olmuştur. Kimi araştırmacıların “eskiden beri Arapların muhafaza ettiği Arapçanın bir özelliği vardır. Bu özellik zaman

ve mekân farklılığına rağmen nesilleri özellikle de yüksek edebi statüye bürünmüş olan medeniyet mirası fusha ile yazılmış eserler ile buluşturmak” diye dillendirdikleri bir işlevi vardır. Ancak bu niyet her ne kadar iyi olsa da, diğer hedeflerle birlikte iyi düşünülmelidir. Dil ne sadece mirastır, ne de sadece edebiyattır. Her şeyden önce dil bir iletişim aracıdır. Bu asli işlevini yerine getiremeyen dilin diğer tüm fonksiyonları atıl kalacaktır. Bu nedenle, klasik edebiyat için belirli bir oran, modern edebiyat için başka bir oran hesaplayıp ve bilimsel dil için bir başka oran belirlemeyi bırakmalıyız. “Dil ya yüksek seviyeli edebi bir metindir veya değildir” düşüncesinden önce dile bütüncül olarak bakmak ve dili tüm bu amaçları yerine getiren “bir iletişim aracı” olarak görmek gerekir (Amâyira, 2002, s. 213-255).

Modern eğitim, dile sosyal ve fonksiyonel önemini vurgulayan yeni bir bakış açısıyla bakmaktadır. Bu konuda Endülüs edebiyatı uzmanı, Suriyeli eğitimci ve araştırmacı Cevdet er-Rikâbî bu yeni bakışın temelinde atıfta bulunur. Bu görüş iki temele dayanır. A. Dil bireyler arasında sosyal bir anlaşma aracıdır. B. Dil yaşamdaki fonksiyonel önemi esas alınarak öğretilmelidir. Böylece dili öğrenen kişi bunun yaşam için lüzumlu olduğunu, bunun için öğrenmesi gerektiğini kavrayabilsin (el-Mutlak, 2002, s. 121-211).

2.2. Müfredat

Arapça dersi müfredatı, dile hâkim olmak için öğrencilere ihtiyaç duydukları dil becerilerini kazandırmakla yükümlü olduğundan, mevcut müfredatı iyileştirmeye yönelik herhangi bir girişim esnasında dilin doğasını, yapısını, işlevlerini ve dil teorilerini hesaba katmak bir zorunluluk haline gelir (er-Rikâbî, 1986, s. 20).

Alî Abdolvâhid el-Vâfî'ye göre dilde reform yapmaya çalışan bir reformist, her şeyden önce dilin mevcudiyetini, dil gelişim yöntemlerini, yapmayı düşündüğü reformların dilin doğasına adapte olup olamayacağını bilmelidir. Reformların yaşamlarını sürdürebilmeleri için mümkün olanı mümkün olmayandan, kozmik normlarla uyumlu olanları, eşyanın doğası ile uyumsuz olanlardan ayırt edebilecek kadar yapacağı reformları içselleştirmelidir ki yaptığı reformlar meyvesini versin ve reformcu da başarılı olabilsin (Vâfî, el-Luğa, 1971, s. 198).

Öğrencilerin zihinlerini gramer kuralları ile doldurmak yerine, dinleme, okuma ve yazma gibi modern dil öğretiminin temel prametrelerini benimsemenin hala zamanı gelmemiş midir? Öğrencilerin temel dil becerilerine ve bunları ayırt etme yeteneğine sahip olmadan, şiir mısralarının nasıl ve nereden kesileceğine vakıf olmaları, şiir tarihi ve şairlerin çevirileri hakkında çok şey bilmeleri, pek çok morfoloji, gramer kuralını ve dil bilgisi alanına giren metafor ve benzetme gibi edebi türlerini ezberlemeleri ne kadar mantıklıdır?

Arapça ders müfredatının öğrencinin dünyasıyla ilgili, yaşına ve bilgi düzeyine uygun olması da bu bağlamda dikkate alınmalıdır. Dahası tedavülde olan, kullanımı yaygın sözcükleri içine alan kapsamlı bir sözlük hazırlamaya ihtiyaç vardır. Bu da planlamaya ve bilimsel araştırmaya dayalı kolektif ve kurumsal çalışma çerçevesinde istatistiki verilerin çıkarılmasını gerektirmektedir.

Anlaşılan o ki, dilin kelime hazinesi vb. sözel yönüne hak ettiği değer verilmedikçe gramer bilgisi ile büyük resim tamamlanamayacaktır. Arap dilinin söz varlığını geliştirmeyi ihmal etmek, Klasik Arapça söz varlığının günümüz iletişimi için yeterli olmadığı, yalnızca klasik mirasın korunmasında ve

gelecek nesillere aktarılmasında kullanılan bir araç olduğu fikrini pekiştiren faktörlerin başında gelir. Kanımca bu çaba, modern sınav yöntemleri sayesinde sözlü ve dinleme becerilerini artırır.

Yazmaya gelecek olursak; öğrencinin “yazma” yeteneğini geliştirmek adına ciddi girişimlerde bulunmadan evvel, üretken, mantıkî, rasyonel, eleştirel ve nesnel yazı yazma becerilerini geliştirmek gerekir. Tam tersine sahaya dilbilgisi ve imlâ kurallarını dikkate alan, geleneksel görüş hâkim olmuştur. Kuşkusuz bunlar, etkili bir öğretim programı yazımından önce, öğrencilerin yaygın olarak yaptıkları yanlışları ve yaşadıkları dil sorunlarını ele alan bir çalışma programı hazırlanmasını gerektirir. Buna bağlı olarak cümle yapısını yani bildirim (haber) ve düzen (inşâ) kalıplarını dikkate alan anlatı, betimleyici, çıkarımsal ve açıklayıcı paragraf oluşturmayı belleten, bunlarla örülü bir metin oluşturmayı beceren, mantiki ve sözel düzlemde bağdaşan yöntemler araştırmayı hedefleyen ve bunları yaşama geçirmeyi çalışan etkili yazma metot ve yöntemleri ortaya konulmalıdır.

Dil, düşüncenin aktarımı için bir kap ise eğer, dili içerikten ayırmadan eleştirel düşünmenin önemini göz ardı edemeyiz. Çünkü okuyucunun cılız, düzensiz bir metinden veya mantık örgüsünden yoksun karmaşık bir düşünceden rahatsızlık duyması, bazı imla veya dilbilgisi hatalarını keşfetmesinden çok daha vahimdir.

Aynı şekilde, dilin retorik ve iletişimsel işlevine, normatif ve tatlandırıcı işlevinden çok daha fazla önem vermeliyiz. Çünkü Arap öğrencilerin yaşadığı temel sorun, klasik Arapçayı ne konuşmalarında ne de yazılarında kullanamamalarıdır ki bu da edebi zevkten yoksun olmaktan veya konuşurken gramer hatası yapmasından çok daha önemli bir sorundur. Üzerinde uzlaşılabilir kullanılan bir dil olmadan yazım yanlışlarını veya gramer hatalarını düzeltmenin kime ne tür bir faydası vardır. Klasik dil bilginleri “konuşmada gramer yemekteki tuz gibidir” demişlerdir. Grameri tuz mesabesine indirgeyerek asıl olanın dil/konuşma olduğuna dikkat çekmişlerdir. O halde bizim görevimiz yemeğe tuz ilave etmeden önce, yemeği tedarik etmektir.

Ancak bu çağrımızdan dilbilgisine veya zevk-i selime özen göstermekten vazgeçileceği anlamı çıkarılmamalıdır. Bunun yerine, öncelikle nasıl dil edinileceği, sonra da dilin nasıl düzeltilip geliştirileceği ele alınmalıdır. Düzeltme ve iyileştirme, dil ediniminin dallarıdır. Zira önce kök (dil edinme) gelir, sonra dallanıp budaklanır.

2.3. Ölçme-Değerlendirme Yöntemleri

Değerlendirme yöntemleri genellikle öğretim, ders müfredatı ve bunlara bağlı hedefler ile ilgilidir. Bu nedenle, ölçme-değerlendirme yöntemi –yabancılara Arapça öğretme uzmanı Mısırlı eğitimci Mahmûd en-Nâka’nın da inanıp savunduğu gibi- her zaman eksik kalacaktır. “Çünkü öğrencilerin eğitimini aldıkları şey, dilin kendisi değil, dil hakkındaki malumatlardır. Dolayısıyla bu malumatlar işlevsel bir şekilde öğrencinin dil kullanım becerilerini ve bundaki gelişme boyutu ve ustalığını ölçmez. Bu nedenle, dilin kelime anlamlarını veya eş anlamlılarını ezberlemek ya da kelimelerin sonlarının irabını yapmak dili bilmek değildir. Bu bakımdan bir dizi kelime veya retorik görüngü ya da şiir dizelerini açıklamanın dili bilmek olmadığını, bunun da ötesine geçen komple bir ölçme-değerlendirme araç-gereç, teknik ve yönteme ihtiyaç duyulduğu açıktır (en-Nâka, 2000, s. 257-294).

Daha da kötüsü, birçok Arapça öğretmeni, testleri konunun ayrıntılı işlevsel hedeflerinden tamamen bağımsız olarak hazırlamalarıdır. Sonuç olarak, öğrencinin başarılı veya başarısız olması, mutlaka eğitim-öğretim yılı veya yarıyılı başında planlanan hedeflere ulaşip ulaşmadığından bağımsız olarak gerçekleşmektedir (en-Nâka, 2000, 266). Buna göre Öğretim Bakanlığının belirlediği hedeflere ulaşmak bir hedef, öğrencilerin testleri çözmelerini sağlamak başka bir hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun anlamı, “öğrenci öğretmenin testlerini cevaplayıp, başarı için kendine yetecek gerekli notları almayı başarmıştır” olgusunun yaygınlaşması, hatta eğitim-öğretimin yegana kriteri haline gelmesidir.

2.4. Öğrenci

Modern eğitim-öğretim, öğrenciyi eğitim sürecinin odak noktası yapma eğilimindedir. Bu da sınıflarda eski bakış açısının değiştirilip, öğretmen odaklı öğretme sürecinden öğrenci odaklı öğrenme sürecine dönüştürülmesini zorunlu kılmaktadır. Bu ancak ders öğretmen ve öğrencileri arasında diyalog ve tartışma şeklini alırsa gerçekleşir. Öğrencilere eleştirel düşünme, liderlik becerileri geliştirme, sorumluluk duygusunu aşılama ve farkındalığın geliştirilmesi ile gerçekleştirilebilir. Öte yandan öğretmenin misyonu rehberlik, denetim, görüş beyan etme ve karmaşık gelen noktaları öğrencilere açıklamak ile sınırlandırılmalıdır.

Bu değişim heyecan, eğlence ve merak atmosferi yaratmayı, bol bol pratik yapmayı, öğrenciyi dersi önceden okuyup bitirdikten sonra tekrar gözden geçirmeyi, öğrencinin önceki deneyimleriyle yeni deneyimler arasında bağlantı kurmayı ve öğrencinin ne bilip ne bilmediğini öğretmen tarafından doğru bir değerlendirme yapmayı gerektirmektedir. Bu modern eğitim-öğretimden amaçlanan, konunun öğrenciye öğretilmesi ve öğrencinin başarılı olması ile son bulmayan, “kalıcı ve etkili eğitim-öğretim” olarak bilinen durumdur. Bu öğrencinin öğrendiklerini pratik hayat ile yakından ilişkilendirmesi demektir. Belki de bu tür bir eğitimin Arap dili alanında sahip olabileceği en iyi etki, dilin pratik uygulaması ve çeşitli becerilerinin geliştirilmesidir. Özetle öğrenci merkezli eğitim hakkında söylenenleri özetleyecek olursak, “الطالب المتمحور حول النهج” approach-centered student “uygulama merkezli öğrenci” olarak kavramlaştırabileceğimiz, Çin atasözünde olduğu gibi “çocuğunuza balık vermek yerine, ona balık tutmayı öğretin” diye özetlenen bir eğitim-öğretim modeli öngörmektedir.

Ayrıca, Arapça öğretiminin henüz çok erken yaşlarda -özellikle anaokullarında- ele alınmasının önemini de unutmamalıyız. Çünkü bu etap öğrencinin anadilini öğrenmeye hazır olduğu en önemli aşamalardan biridir. Bu nedenle, bu aşamada öğrencilerin klasik dilde çok sayıda çizgi film vb. oyun, tiyatro ve hikâye izlemeye teşvik edilmesi önemlidir. Çünkü diğer diller de olduğu gibi Arap dilinin de çocukların gelişimi üzerinde somut bir etkisi vardır. Bu görünen ve bilinen bir konudur. Ayrıca bu çizgi film ve diğer çalışmaları ve bunların dillerini bilimsel ve psikolojik kontrole tabi kılmak gerekir.

Çağdaş Arap düşünce yapısındaki azgelişmişlik veya geri kalmışlık sorununu irdelediğimizde gördük ki sorun eğitim ve uygarlık sorunudur. Eğitimsel veya medeni metoda bağlı olan serbest veya bir diğer ifadeyle özgür metot aynı zamanda Rabbânî metottur. Nitekim Yüce Allah (cc) şöyle buyurmaktadır. “Bir toplum kendisindekini değiştirmedikçe Allah onlarda bulunanı değiştirmez” (er-

Ra'd, 13/11). Malik bin Nebî'nin dile getirdiği "Kendini değiştir ki tarihi değiştiresin" bu gerçeği teyit etmek içindir (Bin Nebî, 2012, s. 35).

Olumlu düşüncenin kalıtsal bir özellik değil, sonradan "eğitimle elde edilen bir beceri" (Bekkâr, 1999, s. 83) olduğuna inanarak öğretim, kültür ve dini kurumları, bağımlı ve benmerkezci eğilimden, çocuksu ve yüzeysel zihniyetten kurtarıp, kolektif bir ruh tarafından idare ve motive edilen özerkliğe dayalı bilimsel düşünceye doğru bir değişim göstermesi umudumuzu yineliyoruz.

Sonuç

Arap dilinin yeniden eski şaşalı günlerine dönmesi zor görünse de -nitekim bu kalkınmışlık ve teknik ilerleme ile ilgili bir durumdur- ana ve ilkokuldan itibaren uygulanması zorunlu uzun vadeli programlar ile bunun üstesinden gelinebileceğine inanıyoruz. Öğrencileri belirli hedefler için eğitmek, inisiyatif alacak ruhu geliştirmek, bağımsız birer kişilik olarak yetişmeleri için liderlik becerileri kazandırmak eğitim-öğretimde asıl amaç olmalıdır. Bunun için iyi etüt edilmiş bir bilimsel müfredat hazırlanmalıdır. Eğitim müfredatını geleneksel öğretimden yaratıcı eleştirel ve analitik düşünceyi esas alan müfredata taşımak gerekir. Öğrencilerin yardımlaşma çerçevesinde bütünleştirici ekip ruhunu güçlendiren, adalet, fedakârlık, disiplin, ustalık gibi nitelikleri öne çıkaran bireyler olarak yetişmelerini sağlamalıyız.

Geri kalmışlık veya azgelişmişlik ile ilerleme ve kalkınmışlık arasındaki fark, bir yerde liderlik becerileri, eleştirel düşünce ve yaratıcılığın taçlandırılmasına şahit olurken, diğer yerde bunların bulunmaması şeklinde özetlenebilir. Bu özellikler geri kalmış toplumlarda hemen hemen bulunmaz. Bunun için geç kalmış da olsalar Arap ulusunun eleştirel düşünce ile tanışması ve bunu geliştirmesinden başka seçeneği yoktur. Bunu başarırca Araplar geçmişte olduğu gibi bugün de modern medeni dünyanın inşasında Arap dilini eski şaşalı günlerine döndürebilirler. Zira eskiden İslam medeniyetinin taşıyıcı omurgası olan Arap dili İslam'ın kitabı Kur'ân-ı Kerîm ve günümüz teknolojisi yardımı ile tüm dünyadaki bütün uluslara ulaşmaktadır. İngilizceyi tahtından edecek kadar etkili olmasa da batılı Müslümanların gayreti ile bu ilgi ve alaka her gün daha yaygınlaşmaktadır.

Azgelişmişlik ve geri kalmışlıktan kurtulmaya yönelik çabalar, öğrenciyi pırangalayan keyfi ve zorlayıcı eğitimden kurtulma konusunda aileyi bilinçlendirmeden meyvesini vermez. İlerleme ve kalkınma yetişkinleri çocukça davranışlardan (az gelişmişlik tezahürleri dediğimiz davranışlardan) kurtarmak olduğu kabul edersek, bunun bir ötesi çocukları da küçük birer adam olarak görme fikrini benimsememize neden olacaktır.

Bireylerin etkin, yaratıcı, atılgı, tereddüt etmeyen, sorumluluk alabilen, görevlerini yerine getirmeye hevesli bireyler olmalarını sağlayan danışma ve katılım ilkelerinin benimsenmesinde önemli bir role sahiptir.

Arap dili krizine gelince, azgelişmişlik ve geri kalmışlık sorunu ile doğrudan ilişkilidir. Bahsettiğimiz azgelişmişlik ve geri kalmışlık tezahürlerinin birer ikişer yok olmasına bağlı olarak toplumun tüm kültürel ve medeni unsurlarına yansıdığı gibi dile de olumlu yansiyacaktır. Ancak bu, öğretmenler, mentörler, araştırmacılar ve idareciler gibi Arap dilinden sorumlu kişilerin az gelişmişlik

veya geri kalmışlık sorunu çözülene kadar beklmeleri gerektiği anlamına gelmez. Bilakis bu kişiler sorunu çözmeye katkıda bulunan öncüler arasında olmalıdır. Bunun için Arap toplumunun çok çektiği geri kalmışlık durumunun net resmini çeken ve bu sorunların nasıl üstesinden gelineceğini dikkate alan gelişmiş bir müfredat hazırlayarak başlanmalıdır.

Bu, toplumun farklı katmanlarına mensup öğrencilerin ve bunları eğirecek olan dilin doğasına aşına öğretmenin iyi yetiştirilmesine bağlıdır. Bunun yanı sıra, az gelişmişliğin tezahürlerini gören ve buna karşı nasıl davranılacağına farkında olan bir eğitim-öğretim modeli ortaya konulmalıdır. Buna göre öğrenci morfolojik, gramer ve sözlük bilim alanında donanımlı hale gelir ve kapsamlı bir Arapça anlayışına sahip olur. Her şeyden önce dilin iletişimsel işlevinin önemini kavrar. Bu işlevi gerçekleştirmenin yolunun dil becerilerini geliştirmekten geçtiğini anlar. Buna bağlı olarak öğrencinin okuma, yazma, konuşma ve dinleme etaplarının bir sonucu olarak dilini doğru kullanma becerisi en üst düzeyde geliştirir. Ayrıca bu dil becerileri modern ölçme-değerlendirme mekanizmaları tarafından her daim kontrol edilmelidir.

Etik Kurul İzni

Bu makale, etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

Kaynakça

- Abdülatbî, A. K. (2013). *İtticâhâtü Talabeti'l-Câmi'a Nahve'l-Avlemeti's-Sekâfiyye ve Alâkâtühâ Bi'l-Kiyemi'd-Dîniyye*. Kerbela, Kerbelâ Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Achard, P. (1996). *Sosyolocıyyetü'l-Luğa, trc. Abdulvahhâb Terro*. Beyrut, Menşûrât Uveydât.
- Afîfî, A. (1995). *İlmü'l-İctimâ'ı'l-Lugavî*. Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî.
- Alî, M. Y. (1425). "Ezmetü'l-Luğa ve Müşkiletü't-Tehallüf fî Binyeti'l-Akli'l-Arabiyyi'l-Muâsır", *Mecelletü Ümmi'l-Kurâ li Ulûmi's-Şerîa vel-Luğati'l-Arabiyye ve Âdâbihâ*, 17/29, Safer: 1425.
- Amâyıra, İ. (2002). *Ta'lîmi'l-Luğati'l-Arabiyye Fî Merhaleti't-Ta'lîmi'l-Âm Fi'l-Memleketi'l-Ürdüniyyeti'l-Hâşimiyye Dirâse Ve Takvîm, El-Mevsimü's-Sekâfi's-Sâmine Aşara Li Mecma'ı'l-Luğati'l-Arabiyye el-Ürdünî*. Amman, Mecma'ı'l-Luğati'l-Arabiyye el-Ürdünî.
- Arslân, Ş. (ts.). *Limâ Zâ Teahhara'l-Müslimûn ve Limâ Zâ Tekaddeme Ğayruhum, Thk. Hasen Temîm*. Beyrut, Dâru Mektebeti'l-Hayât.
- Bekkâr, A. (1999). *Medhal ilâ Tenmiye Mütekâmile Ru'yetün İslâmiyye*, Dimaşk. Dâru'l-Kalem.
- Bekkâr, A. (2008). *Fusûl Fi't-Tefkîri'l-Mavdû'î*, Dimaşk (5. Baskı). Dâru'l-Kalem.
- Belîhî, İ. (1995). *Binyetü't-Tehallüf*. Riyad, Silsiletü Kitâbi'r-Riyâd.
- Bin Nebî, M. (2002). *Müşkilâtü'l-hadâra, müşkilâtü'l-efkâr fi'l-âlemi'l-islâmî*. Beyrut, Dimaşk, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, Dâru'l-Fikr.
- Bin Nebî, M. (2012). *Müşkilâtü'l-Hadâra, Şurûtu'n-Nahda*, trc. Umar Kâmil Meskâvî, Abdussâbûr Şâhîn. Kahire, Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî & Dâru'l-Kitâbi'l-Lübânî.
- Bısr, K. (1997). *İlmü'l-Luğa el-İctimâ'î, Medhal* (3. Baskı). Kahire, Dâru Ğarîb li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî'.
- Ebû Dâvûd, Edeb, Hadis No: 5117.
- ed-Dubayb, A. (2001). *el-Luğatu'l-Arabiyye fî Asri'l-Avleme*, Riyad, Mektebetü'l-Abîkân.
- el-Alevânî, Tâhâ Câbir. (1992). "İslâmiyyatu'l-Ma'rife", "ed-Dâru'l-İlmiyye li'l-Kitâbi'l-İslâmî", Virginia: sayı 1.
- el-Alvânî, T. C. (1994). *el-Ezmetü'l-Fikriyye el-Muâsıra Teşhîs ve Mukterahâtu İlâc*, thk. İbrâhîm Şemsüddîn, Virginia: el-Ma'hedü'l-Âlemiyyü li'l-Fikri'l-İslâmî.
- el-Arvî, A. (1996). *Sekâfetünâ Fî Dav'ı't-Târîh*. Beyrut, el-Merkezü's-Sekâfi el-Arabî.
- el-Askerî, E. H. (1414/1993). *Kitâbü's-Sinâ'ateyn, el-Kitâbetü ve's-Şi'r*. thk. Alî Muhammed el-Bicâvî, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. Beyrut, el-Mektebetü'l-Unsuriyye.
- el-Câbirî, M. Â. (2009). *Binyetü'l-Akli'l-Arabî*, Beyrut, (9. Baskı). Merkezü Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye.
- el-Cevzî, C. A. (1412/1992). *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- el-Curcânî, S. Ş. (2003). *et-Ta'rîfât* (2. Baskı), thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- el-Ğazâlî, E. H. (ts.). *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*. Beyrut, Dâru'l-Ma'rife.

- el-Keylânî, M. U. (1995). *Menâhicü't-Terbiyeti'l-İslâmiyyeti ve'l-Murabbûne'l-Âmilûne fihâ*, Beyrut, Âlemü'l-Kütüb.
- el-Keylânî, M. U. (1996). *Mukavvimâtü'ş-Şahsiyyeti'l-Müslime ev el-İnsâni's-Sâlih*, Mekke, Müessesetü'r-Rayyân.
- el-Keylânî, M. U. (2002). *Hâkezâ Zahara Cülü Salâhiddîn ve Hâkezâ Âdeti'l-Kuds*, Dubâi, 3. Baskı. Dâru'l-Kalem.
- el-Keylânî, M. U. (2005). *et-Terbiye ve't-Tecdîd*, Dubai, Dâru'l-Kalem.
- el-Kurtubî, M. b. A. (1964). *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrâhîm Atfîş, Kahire, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye.
- el-Mutlak, F. S. (2002). *Ta'lîmi'l-Luğati'l-Arabiyye fî Merhaleti't-Ta'lîmi'l-Âm fî'l-Cumhûriyyeti'l-Arabiyyeti's-Sûriyye Dirâse ve Takvîm*, el-Mevsimü's-Sekâfi es-Sâmine Aşara li Mecma'î'l-Luğati'l-Arabiyye el-Ürdünî, Ammân: Mecma'î'l-Luğati'l-Arabiyye el-Ürdünî.
- en-Nâka, M. K. (2000). *Ta'lîmi'l-Luğati'l-Arabiyye fî Merhaleti't-Ta'lîmi'l-Âm fî'l-Memleketi'l-Ürdüniyyeti'l-Hâşimiyye Dirâse ve Takvîm*, el-Mevsimü's-Sekâfi es-Sâmine Aşara li Mecma'î'l-Luğati'l-Arabiyye el-Ürdünî, Ammân: Mecma'î'l-Luğati'l-Arabiyye el-Ürdünî.
- en-Nedvî, E. H. (2014). *Mâ zâ Hasira'l-Âlemu bi'nhitâti'l-Müslimîn*, Mansura, Mektebetü'l-Îmân.
- en-Nûrî, K. M. (2016). *es-Sülûkü'l-İdârî ve Halfiyyâtühü'l-İctimâ'iyye*, Ammân, Dâru'l-Kindî.
- en-Nüveyrî Ş. (1423/2002). *Nihâyetü'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb*, thk. İbrâhîm Şemsüddîn, Kahire, Dâru'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye.
- er-Rikâbî, C. (1986). *Turuku't-Tedrîsi'l-Luğati'l-Arabiyye*, Dimaşk, Dâru'l-Fikr.
- es-Serahsî, Ş. E. (1993). *el-Mebsût*, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife.
- es-Seyyid, M. (1998). *Teyşîru Teallumi'l-Luğati'l-Arabiyye Kırâeten ve'stî'âben ve Ta'bîran*, el-Mevsimü's-Sekâfi es-Sâdise Aşar li Mecma'î'l-Luğati'l-Arabiyyi'l-Ürdünî, Ammân, Menşûrâtü'l-Luğati'l-Arabiyye.
- Garmadi, J. (1990). *el-Lisânetu'l-İctimâiyye*, Arp. Trc. Halîl Ahmed Halîl, Beyrut, Dâru'-Talî'a.
- Ğallâb, A. (1998). *Ezmetü'l-Mefâhîm ve'nhurâfî't-Tefkîr*, Beyrut, Merkezü'd-Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye.
- Ğassân, B. (1993). *Cedeliyyeü't-Tehallüf ve't-Tenmiye*, Beyrut, el-Müessesetü'l-Câmi'iyyetü li'd-Dirâsât ve'n-Neşr ve't-Tevzî'.
- Holes, Clive. (1995). *Modern Arabic: Structures, Functions And Varieties*, New York, Longman.
- İbn Haldûn, A. (2001). *Târîhu İbn Haldûn, Mukaddimetü İbn Haldûn*, thk. Halîl Şehhâde, Süheyl Zekkâr, Beyrut, Dâru'l-Fikr.
- İbn Kesîr, H. (1994). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Âzîm*, Dimaşk, 2. baskı. Dâru İbn Kesîr.
- İbnu'l-Esîr, D. (1960). *el-Meseli's-Sâir fî Edebi'l-Kâtibi ve'ş-Şâir*, thk. Ahmed Hûfi & Bedevî Tabâna, Kahire, Dâru Nehdati Mısır.
- İbnü'l-Abbâr, M. b. A. (1985). *el-Hulletü's-Seyrâ'*, thk. Huseyin Mu'nis, Kahire, 2. Baskı. Dâru'l-Meârif.
- İsmâil, F. (1994). *el-Hitâbu'l-Arabî el-Muâsir*, Virginia, 3. Baskı, ed-Dâru'l-Âlemiyyetü li'l-Kitâbi'l-İslâmî.
- Mahmûd, Z. N. (1973). *Tecdîdü'l-Fikri'l-Arabî*, Beyrut, 2. Baskı, Dâru'ş-Şurûk.

- Safvet, A. Z. (1937). *Cemheratü'r-Rasâili'l-Arab fi Usûri'l-Arabiyyeti'z-Zâhira*, Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye.
- Saîd, C. (1998). *ed-Dîn ve'l-Kânûn, Ru'yetün Kur'âniyye*, Dimaşk, Dâru'l-Fikr.
- Şitâ, S. A. (1996). *İlmü'l-İctimâ'ı'l-Luğavî*, İskenderiye, Müessesetü Őebâbi'l-Câmi'a.
- Tâhir, A. C. (1993). *el-Mufasssal fi Târihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Bağdat, Bağdat Üniversitesi Yayınları.
- Unesco Open Access Publications (2022, Temmuz 14). <https://en.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>
- Vâfi, A. A. (1951). *el-Luğa ve'l-Muctema'*, Kahire, 2. Baskı, Dâru İhyâ'i'l-Kütübi'l-Arabiyye.
- Yatkın, Nihat. (2006). Bedeviler ve hadislerin vüründeki yeri. *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl.10, sayı 27.
- (URL1) İslam ve İhsan, (2022, Eylül 14). "Mescide Bevleden Bedevi" Hadisi. <https://www.islamveihsan.com/mescide-bevleden-bedevi-hadisi.html>

